DOĞU DİLLERİ

FARSÇA, ARAPÇA, URDUCA, HİNDOLOJİ VE SİNOLOJİ ARAŞTIRMALARI

I. Cilt - 4. Sayı

1 9 7 0

شوقي

AHMED ŞEVKİ

Yusuf URALGİRAY
Arabca Uzmanı

I. Hayatı:

Ahmed Şevki, çağdaş arab edebiyatı tarihinde üstün sanat yeteneği ve şiirlerinin yüksek edebî değerile seçkin bir yer tutar. Yaşadığı çağı lirik şiirlerile doldurmuş, daha sonra temsilî eserlerile arab edebiyatının ötedenberi bir türlü erişemediği dramatik şiir türünü yaratmıştır.

Onun bu üstün değerini rakipleri bile kabule mecbur olmuş, nihayet 1927 yılında Kahire'nin opera binasında tertiplenen bir edebî toplantıda kendisine çağın "Amir-uş-Şuaras"ı payesi verilmiştir.

1868 de doğan Ahmed Şevki,[1] divanının ön sözünde kendi soyundan söz ederken "ben bir arab, türk, yunan ve çerkesim. Dört asıl bir dalda toplanmıştır" der. Büyük babası aslen türktür. Mehmed Ali Paşa zamanında Türkiye'den Mısır'a gitmiş ve Paşa onun türkçe ve arapça bildiğini öğrenince özel divanına mütercim olarak almış ve bir çok divan yazışmalarıyle görevlendirmiştir. Daha sonra yükselerek Mehmed Ali Paşanın oğlu Saîd Paşa zamanında Mısır Gümrükler Müdürü olmuş ve topladığı büyük servetin üstüne konan oğlu Ali'de Hidivî Tevfik'in hazine-i Hassa müfettişi olmuştur.

Şairin baba-annesi ise nezâketile tanınan fakat sert mizaclı bir çerkes hanımdır. Annesinin babası da yine Türkiye'den (Niğde)[2] denMısır'a göç eden

1) 1968 Ekiminde Kahire'de Ahmed Şevki'nin doğumunun yüzüncü yılı dolayısiyle anılması üzerine "Al-Ahram" gazetesinde 6/12/1968 tarihiyle yayınlanan bir tenkid yazısında şairin doğum tarihinin 16/10/1870 olduğunu gösteren Paris Hukuk Fakültesinden aldığı lisansın fotoğrafı yayınlanmıştır.

2) Arab alfabesinde "ğ" harfi bulunmayıp özellikle "ج" harfi Mısır'da "ğ" şeklinde okunduğundan Ahmed Şevki'nin Niğde'ye nisbeti arab eserlerinde « نِجْدَلِي » imlâsiyle yazılmaktadır.

Ahmed Halim bey adında bir kimsedir. Mısır'a genç yaşında giden Ahmed Halim bey, Mehmed Ali Paşanın üvey oğlu İbrahim Paşanın hizmetine girmiş, Paşa onu Moralı bir cariye ile evlendirmiştir. Daha sonra Hidivî Ismail'in Hazine-i Hassa müdürlüğüne kadar yükselmiştir.

Ahmed Şevki, öğrenimine dört yaşında başlamış, "Al-Mubtedeyan" ilk okulunu bitirdikten sonra lise tahsilini "Al-Madrasat-ut-Tachiziyyah" de tamamlamış, mezun olduktan sonra Hukuk Fakültesine yazılarak orada iki yıl yüksek eğitim görmüştür. O sırada aynı fakültede Tercüme Kürüsü açılması üzerine hukuk tahsilini yarıda bırakarak oraya geçmiş ve iki yıllık bir öğrenimden sonra diplomasını almıştır.

Daha sonra öğrenci iken yazıp yayınladığı şiirlerden hoşlanan Hidivî Tevfik, onu hukuk ve edebiyat tahsili için masraflarını hazine-i hassadan ödeyerek Fransa'ya göndermiştir. Şevki, ilk önce Montpellier'de sonra da Paris'te üç buçuk yıl kalmak suretile öğrenimini tamamlamıştır. Onun Fransa'daki bu ikameti, kendisine pek çok şey öğretmiş, manen gelişmesini sağlamış ve fikir hayatını çok etkilemiştir.

Şevki'nin bu arada İngiltere ve Cezayiri'de ziyaret etmesi, duyuş ve görüşüne pek çok şeyler katmıştır. Memleketine dönünce Hidivî Tevfik, Şevki'yi kendi divanına memur olarak tayin etmiş, daha sonra Mısır temsilcisi olarak İsviçre'nin Cenevre şehrinde toplanan musteşrikler kongresine göndermiştir. Şevki bu kongrede Mısır'ın edebî, tarihî ve diğer yönlerini açıklayan 292 beyitlik (Kibâr-u Havâdis-in-Nil) başlıklı uzun kasidesini okumuştur.[3]

Şair bu fırsattan istifâde ederek İsviçre'de bir müddet kalmış, daha sonra Belçika'ya geçerek Avrupa'nın bu şehirlerini de tanımak fırsatını bulmuştur.

Hidivî Tevfik'ten sonra oğlu Hidivî Abbas da onu himaye etmiş, meclislerinden eksik etmemiş ve babası zamanında verilen saray şairi payesi devam etmiştir. Birinci dünya savaşı başlamak üzere iken siyasî sebeplerle İngilizler, Hidivî Abbas'ın aleyhine dönmüş bulunuyorlardı. Nitekim bu sırada İstanbul'da bulunan Abbas'ın Mısır'a dönmesine de engel olmuşlardır. İngilizlerin bu tutumları yalnız Hidivî Abbas'a karşı olmamış, aynı düşmanlığı onun taraftarlarına ve bu arada Ahmed Şevki'ye karşı da göstermişlerdir. Nitekim savaş başlarken Ahmed Şevki, İspanya'ya, Barselon'a sürülmüş ve 1919 yılının sonuna kadar orada kalmıştır. Şair serbest bırakılınca bir süre daha orada kalarak bütün Ispanya'yı dolaşmıştır. Savaş sonrası siyasî gelişmeler sırasında bir müddet kendi içine kapanan Ahmed Şevki, daha sonra şair ruhunu geliştiren seyahatlarına devam etmiş, bu arada Türkiye, Lübnan, Suriye ve Fransa gibi memleketlere bir çok geziler yapmıştır.

3) "Aş-Şavkiyyat" divanı, 1898 Mısır baskısı. Bir nüshası, Istanbul da Üniversite Kütüphanesinde 78661 numaralı kayıt altında bulunmaktadır.

Ahmed Şevki, çok canlı ve renkli bir yaşantıdan sonra üstün şairlik ve sanatının kendisine kazandırdığı şöhreti ve onun mükâfatlarını yaşarken tadan bir şair olarak 1932 yılının 4 ekim tarihinde 64 yaşlarında olduğu halde Kahire' de dünyaya gözlerini kapamıştır.

II. Edebî Şahsiyeti:

Ahmet Şevki'nin edebî şahsiyetini yaratan amillerden en kuvvetlisinin kendisiyle beraber doğmuş olduğunu görüyoruz. Nitekim şahsında topladığı özellikler, onun dört soydan gelmiş olmasında aranabilir. Çok kuvvetli bir hafızaya, geniş bir hayal gücüne ve son derece seziş kabiliyetine sahipti. Bunlara yurtseverliği, aynı zamanda müteşebbis ve iddialı ruhundan doğan gayret gibi tabiî mevhibeleri de eklenince onun büyük şahsiyeti doğmuş ve bunlar onu büyük bir şair yapmıştır. Şevki'nin ayrıca büyük arab şairlerinden, Avrupa ediplerinden, özellikle fransız fikir hayatından ve din serbestliğinden, batının yaşantı, erkinlik ve bilgiye olan sevgisinden ve arab aleminin içinde kıvrandığı siyasî olaylardan etkilenmiş olması, sonra da geniş kültürü ve yaptığı uzun gezileri onun edebî kimliğini inkişaf ettiren yönler olmuştur.

Yetişmesi, şair Mahmud Sami El-Barudî'nin sayesinde şiirin durgunluk ve donukluktan kurtularak serbest ifâde ve samimî tabirlerle şiir yazılma devrine tesadüf eder. Özellikle El-Barudî'nin etkisinde kalarak gelişmeye başlayan Şevki ne aşırı mubalegalara ne de sınır dışı bedîî sanatlara yönelmiştir. O, şiir kalıp ve terkiplerini daima ayarlı bir tarzda kullanmış, şiirini dikkatle yerinde seçilmiş, yerini dolduran dolgun sözlerle yazmıştır. Bilhassa kendisinin türkçe ve fransızca bilmesi,ayrıca yüksek aristokrat hayat yaşaması, şahsiyetine özellikler katarak ona yeni fikir kaynakları ve engin sanat ufukları açmıştır. Bunların etkilerini aşağıda örneklerini vereceğimiz yüksek sanat değerine haiz şiirlerinde görmek mümkündür.

Bunların yanında Şevki'nin büyük şair oluşunu sağlayan diğer bir özelliği de şairlerde doğuştan mevcut ince bir şiir zevkine ve derunî bir hassâsiyete ve aynı zamanda musikiye karşı kulak hassâsiyetine sahip olmasıdır. Şiiri okunduğu zaman bunun kulağa bir musiki etkisi yaptığını hissederiz, bunu ona sağlayan, şiirlerinde bilhassa seçerek kullandığı mana ve lâfızlardır. Bunda onun geniş ve esaslı dilbilgisine sahib oluşunun rolü büyüktür.

Her şairin, az çok, kendisine her hareketi duyuran hatta her fısıltıyı ileten derunî bir seziş kabiliyeti vardır. Şevki de ise bu unsur, en yüksek derecesine erişmiştir.[4]

4) Prof. Dr. Şevki Dayf: (شوقى شاعر العصر الحديث) sayfa 46.

Ahmed Şevkinin edebî şahsiyetinin diğer bir yönünü yaratan amillerin arasında arab ve türk dünyasının maruz kaldıkları tehlikeli siyasî olaylar da vardı. O, yurtsever bir şairdi, bu etki altında bir çok şiirler yazmıştır.

Şevki'nin şiir kabiliyeti henüz küçük yaşında iken okul sıralarında arkadaşlarına üstün gelmek ihtirasıyle başlamış, bir gün

« أَفْرِيقِيَا قِسْمٌ مِنَ الْوُجُودْ — فِي شَكْلِهِ أَشْبَه بِالْعُنْقُودْ

matlaîyle başlayan şiirini bulunduğu sınıfta irticâlî olarak söylemiştir.[5] Onun bu ihtirası bir gün saray şairi olmak hevesiyle kendisiyle beraber büyümüş, eskileri ve yenileri takliden en güzel şiir örneklerini vermeye çalışmıştır. Nihayet bir gün bu arzusuna muvaffak olmuş ve yukarıda söz konusu ettiğimiz özellikleri sayesinde Şevki (Arab Şairlerinin Emîri)payesine nail olmuştur.

A) Şairliği:

Şevki nesir sahasında da şöhret sağlamışsa da bu yönü hiç bir zaman şairliği seviyesine erişmemiş, o daima büyük bir şair olarak kalmıştır. Şiirinin dış güzelliklerini teşkil eden yönler, dil, vezin ve kafiyeleridir. O, arapçaya tam manasiyle vakıf olan bir bilgindir. Lisanın fasihini ve garibini bilir, uslûblarını mükemmel olarak kullanırdı, kelime serveti muazzamdı.

Ahmed Şevki, eski şairlerin dikkate alınmalarının önemli olduğuna kanidi. Bu itibarla özellikle Abu Tammâm, Al-Buhturî, Al-Mutenabbî'lerden ve başkalarından çok kasideler ezberlemeyi uygun bulmuş ve onlardan etkilenmiştir.

Nazm veya nesir dillerinde sözlerin yalnız fasih arapça olması şiirde lâfız güzelliğini temine kâfi değildir. Çok kullanılan fasih bir kelime halk diline kolaylıkla kayabilir. Şevki bundan kaçınmış, şiirlerinde seçkin tabir ve lâfızları ustalıkla kullanmayı başarmış, kelimeleri günlük manalarından sıyırarak onlara kendi şahsiyetini katmıştır. Meselâ Tut-Ang-Ammon şiiri, onun dili ne kadar büyük bir kudret ve hakimiyetle kullandığını açık olarak gösterir:

« خَلِيلَيَّ ، اِهْبِطَا الْوَادِي أُومِيلاَ ... إِلَى غُرَفِ الشُّمُوسِ الْغَارِبِينَا

وَ سِيرَا فِي مَحَاجِرِهِمْ رُوَيْداً ... وَ طُوفَا بِالْمَضَاجِعِ خَاشِعِينَا

وَ خَصَّا بِالْعَمَارِ وَ بِالتَّحَايَا ... رُفَاتَ الْمَجْدِ مِن « تُوتَنْخَمِينَا »

وَ قَبْراً كَادَ مِنْ حُسْنٍ وَ طِيبٍ ... يُضِيءُ حِجَارَةً وَ يَضُوعُ طِينَا

يُخَالُ لِرَوْعَةِ التَّارِيخِ قُدَّتْ ... جَنَادِلُهُ الْعُلاَ مِنْ « طُورسِينا »

5) Ahmed Şevki: (الشوقيات) 1898 baskısı, sayfa 20.

"Ey ahbaplarım! şu vadiye ininiz de batan güneşlerin[6] odalarına doğru bir ilerleyiniz / bahçelerinde yavaş yavaş yürüyünüz, yattıkları yerleri içten gelen hürmetle tavaf ediniz / Tut-Ang-Ammon zamanından kalan ululuk bakiyelerine, kırallara sunulan reyhanları ve saygıları / yüksek kum yığıntısından ve güzel kokudan ibaret olup taşça ışık ve toprakça misk salıvermek üzere olan bir mezara sununuz / takdire şayan tarihî bu mezarın büyük kayaları -öyle sanılırki- (Tur-Sina) dan kesilip getirilmiştir."

Ahmed Şevki, gösterilen bu beyitlerinde tarîf, yeni olarak ve bahçeler manasına olan "حَدَائِقُ" yerine "مَحَاجِرُ" kelimesini kullanmıştır. Yine de "دُورًا حَوْلَ" yerine özel olarak "طُوفَا" yı, "الرَّيْحَانُ يُزَيَّنُ بِهِ" cümlesi mazmunu yerine özel "العَمَارُ" kelimesini, "مَجْلِسُ الشَّرَابِ" cümlesi yerine özel "رُفَاتٌ" kelimesini ve "كُلُّ مَاتَكَسَّرَ وَبَلِيَ مِنَ الْمَجْدِ" sözleri yerine de özel olarak "جَنَادِلُ" kelimesini kullanmak suretiyle dile ne kadar hakim olduğunu göstermiştir.

Gazel hakkında yazdığı bir şiirde de aynı yönleri işleyerek şöyle diyor:

رَوَّعُوهُ فَتَوَلَّى مُغْضَباً ... أَعَلِمْتُمْ كَيْفَ تَرْتَاعُ الظِّبَا؟

خُلِقَتْ لاهِيَةً نَاعِمَةً ... رُبَّمَا رَوَّعَهَا مُرُّ الصِّبَا

لَوْ رَأَوْنَا! وَالْهَوَى ثَالِثُنَا ... وَالدُّجَى يُرْخِي عَلَيْنَا الْحُجُبَا

فِي جِوَارِ اللَّيْلِ فِي ذِمَّتِهِ ... نَذْكُرُ الصُّبْحَ بِأَلَّا يَقْرُبَا

مِلْءُ بُرْدَيْنَا عَفَافٌ وَهَوًى ... حَفِظَ الْحُسْنَ وَصُنْتُ الْأَدَبَا

"Onu pek ürkütmüşler, sinirlenerek hemen geri kaçtı, ceylanların kuvvetle nasıl ürktüklerini gördünüz mü? / Onlar, neşeli, nârin ve zarîf yaratılmışlardır, belki de havaîlik acısı ürkütmüştür onları / sevgimizi üçüncü kimse olarak, karanlığın da üzerimize perdelerini indirdiği halde bizi / gecenin koynunda sabahın yaklaşmamasını temennî ettiğimizi keşki bir görseler! / ikimizin de örtüleri iffetle yüklü, sevgile dolu. Sevgilim iyi muameleyi ben de edeb ve terbiyeyi muhafaza ettim."

Şair burada "أَفْزَعَهُ حَتَّى بَلَغَ الْخَوْفُ سَوَادَ قَلْبِهِ" cümlesinin ifade edeceği manayı özel, tek "رَوَّعَهُ" sözü ile, "مُتْرَفِهَةً حَسَنَةَ الْعَيْشِ

6) Burada güneşlerden maksat Firavunlar demektir.

اَلْعِشْقِ فِي" uslûbunun ifâdesini özel "نَاعِمَةً" kelimesiyle, "وَالْغِذَاءِ الْخَيْرِ وَ فِي الشَّرِّ" cümlesini "الهَوَى" ile ifâde etmesi, onun kelimeleri seçerek kullanmakta ne kadar büyük bir yetkiye sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Şevki, yukarıdaki şiirlerinde görüldüğü gibi tarâfet ve tahsisleri yani yenilik, güzellik ve özellikleri bol bol kullanmakla beraber bazan da uslûb zaafını göstermiş bazı matlalarında ve şiirleri içine serpilmiş beyitlerinde alelâde, mübtezel, yersiz veya yanlış kelimelere yer vermiştir. Meselâ, Tokyo ve Yokohama zelzeleleri üzerine yazdığı bir mersiyede:

« قِفْ «بِطُوكْيُو» وَ طُفْ عَلَى «يُوكُهَامه»

وَسَلِ الْقَرْيَتَيْنِ : كَيْفَ الْقِيَامَةُ ؟ »

"Tokyo'da dur, Yokohama'yı dolaş, o iki şehire kıyametin nasıl olduğunu sor" derken "قِفْ" sözünü ve

« قُمْ يَا غُلَامُ إِلَى الْمُدَامْ قُمْ دَاوِنِي مِنْهَا بِجَامْ »

"Ey çocuk, şaraba kalk, kalk ve bir bardak şarabla beni tedâvi et" derken de "قُمْ" kelimesini kesretle kullanması neticesinde bunları mübtezel bir hâle düşürmüştür.

اللهُ أَكْبَرُ كَمْ فِي الْفَتْحِ مِن عَجَبٍ يَا خَالِدَ التُّرْكِ جَدِّدْ خَالِدَ الْعَرَبِ

"Allahuekbar, fetihte ne kadar hayret edilecek sırlar var, ey Türk Halid'i[7] Arab Halid'inin amellerini ihya et" derken girişteki « الله أكبر » sözü sofiyane yazılan bir şiire yaraşırken o bu sözü burada yersiz olarak kullanmıştır. Diğer cihetten:

« أَأَنْطِقُ وَالْأَنْبَاءُ تَتْرَى بِطَيِّبٍ وَأَسْكُتُ وَالْأَنْبَاءُ تَتْرَى بِمُؤْلِمِ

"Haberler az aralıkla iyi olarak birbiri arkası sıra gelirken konuşayım da acı-

7) M. Kemâl Atatürk

ları gelirken susayım mı?" diyen beytinde « تَتْرَى » sözünü tasarrufla muzari bir fiil olarak yersiz kullanmıştır, oysa bu kelime arapçada yalnız isim olarak kullanılmaktadır.[8]

Ahmed Şevki, nadiren bazı yabancı sözleri veya da kendi zamanında bir kısmının henüz arapça karşılığı bulunmayıp halk dilinde şöhret bulan kelimeler kullanmıştır. İşte şu beytinde:

« فَصَفْحاً فِي التُّرَابِ إِذَا الْتَقَيْنَا وَلُوشِيتْ الْعَدَاوَةُ وَ التِّرَاتُ »

"Vatan toprağında karşılaşırsak barışırız, düşmanlık ve ferdiyyet bize gıbta gözüyle bakar" derken "لوشيت" sözünü kullanmıştır. Oysa bu sözün arapçada hiç bir dayanağı yoktur ve Ahmed Şevki'nin bu kelimeyi fransızca "loucher" sözünden aktardığı büyük bir ihtimal dahilindedir; zira halk dilinde bu çeşit aktarmalar vardır; meselâ ammî dilde "o, onu boş sözle kandırdı" derken "إنه بلفه" ifâdesi kullanılır, burada "بَلَفَ" fiili ingilizce "to bluff" fiilinden aktarılmıştır.[9] Şairin bu sözü kullanışındaki görüş zaviyesini kuvvetlendiren yön, fransızcada "loucher" kelimesinin fransız halk dilinde de "gıbta gözüyle bakmak" manasına kullanılmasıdır.[10]

Şevki'nin bu kabilden kullandığı " الأرخبيل ، « الجزبند » ، البوغاز ، النمرة " ve تنك gibi sözleri daha çok arkadaşı Dr. Mahcûb Sabit hakkında yazdığı mizahî "Al-Macûbiyyat" şiirlerinde görülmektedir.

« يُوبِيلُ الْمُلُوكِ يَلْبَثُ يَوْماً « ويوبيلي » يَدُومُ فِي النَّاسِ عَامَا »

"Kıralların jubileleri bir gün, benimki ise halk arasında bir yıl devam eder" derken karşılığı "العيد الفضي" veya "العيد الذهبي" olarak kabul edilen « يوبيل » kelimesini ve başka bir beytinde de:

« صَارَ شَوْقِي أَبَا عَلِيٍّ فِي الزَّمَانِ التِّرِلِّي »

"Şevki terelelli bir zamanda Ali'nin babası oldu" diyerek ammiyane tabirler kullanmıştır.

8) "القاموس المحيط" te "وِتْرٌ" maddesi ve "اَلْمُتَنَبِّي وَ شَوْقِي" s. 125.

9) Dr. Ahmed Isa: "المحكم" sayfa 39.

10) Petit Larousse, 60 ème edition: LOUCHER: v.i. Avoir des yeux louches. Populaire: Regarder avec envie.

Şairin uslûbunda bunlardan başka nahvî zorlamalar da görülmektedir. Bunlar daha çok gayri munsarifleri sarfetmek şeklinde belirmiştir. Meselâ: « يخطرن بين أرائكٍ و منابرٍ » mısraında "o kadınlar, süslü muazzam karyolalarla kanapeler arasında gururla yürüyorlar" derken burada « أرائك » ve « منابر » kelimeleri kural itibariyle gayri munsarif olsa da şair bunları munsarif kılmıştır.

Ahmed Şevki özellikle rakibleri tarafından bazan şahsî bazan da millî ihtiraslarla kuvvetli tenkide uğrayan bir şair olmuş, bir çok ithamlara maruz kalmıştır. Meselâ bazı liderleri taşıyan treni vasfeden « وصف القطار »şiirinde:

« لَوْلاَ اسْتِلاَمُ الْخَلْقِ أَرْسَانَهُ شَبَّ فَنَالَ الشَّمْسَ مِنْ عُجْبِهِ »

"Eğer adamlar, onun dizginini tutmamış olsalardı o şahlanacak, gururundan güneşe erişecekti" diyen beytinde kullandığı" استلام " maddesini yanlış olarak istimal ettiğini ileri sürmüşlerdir. Münekkitlerce " استلم " fiili, arab lugâtlerinde ve arab istimalinde, şairin bu beyitte kullandığı "tutmak" manasına gelmediğinden bu şekildeki isitimali doğru olmamıştır; zira münekkitlerin iddialarınca bu sözün yalnız « استلام الحجر الأسود با لكعبة » Kâbe'de Al-Hacer-ul-Asvad'i tutmak uslûbunda tahsisen kullanılması gereken bir özellikte olduğu söylenmiştir.[11]

« استلم » kelimesinin arapça lugât kaynaklarında "Al-Hacer-ul-Asvad" için özel kelime olarak kullanılması doğrudur. Ancak şu yönün de unutulmaması gerekir ki lugât kitaplarının tümü, arapça maddelerin hepsini kapsayıcı mahiyette değillerdir. Bazan bir kelime bütün lugât kaynaklarından aranır, maddesi bulunmaz, sonra da iddiayı isbata yarayan güvenilir bir arap cümlesinde bunun doğruluğuna rastlanır. Lugâtler, arapça maddelerin tümünü hasreden kâfi kaynak değillerdir. Değerli çalışmalara rağmen onların dışında kalan sözler vardır. Kahire Üniversitesi emekli profesörlerinden Abbas Hasan'a göre [12] « استلم » kelimesinin Al-Hacer-ul-Asvad'e tahsisen kullanışı bulunmakla beraber bu özel muhassas manayı uslûbta karine yaratmak suretiyle umumiyete çıkararak onu münasib diğer bir hususa da serpmek mecâz mürsel kabi-

11) Prof. Abbas Hasan: « المتنبي و شوقي » sayfa 123.

12) Prof. Abbas Hasan: « المتنبي و شوقي » sayfa 123.

linden caizdir. Şu halde Al-Hacer-ul-Asvad'e el sürmek demek olan özel « استلم » fiilini Ahmed Şevki, beytinde yarattığı « أرسان » karinesiyle tutmak manasına mecâz mürsel sıfatıyle doğru olarak kullanmıştır.

Yine bazı münekkidler, bundan başka onun muhtelif parçalarından çıkarılan şu üç beyitte "الزهور», « الورود » ve « الأدواح » tartılarında kullandığı kelimelerin yanlış ölçüde olduğunu ileri sürmüşlerdir:

النّاعِماتُ ، الطَّيِّبَا — تُ الْعَرْفِ ؛ أَمْثَالُ الزُّهُورْ

سَلَامٌ (أَبَانَاصِرٍ) فِى التُّرابِ — يُعِيرُ التُّرابَ رَفِيفَ الْوُرُودْ

بُشْرَى إِلَى الْوَادِى تَهُزُّ نَبَاتَهُ — هَزَّ الرَّبِيعِ مَنَاكِبَ الْأَدْوَاحِ

yani:"— Çiçekler gibi hoş kokulu nazik hanımlar...

— Ey Ebâ Nasır, toprağa selâm, ona güllerin damlasını akıtıyor.

— Vadiye müjde, ilk baharın onun bitkisini, yüksek ağaçların omuzlarını salladığı gibi sallar..."

Onlara göre yukarıdaki beyitlerde görülen kafiyelerin bu kalıplarda cem'i teksirleri yoktur. Tedkik neticesi görülmüştür ki bunlar yalnız Al-Kamûs ul-Muhît lugâtini nazar-ı itibara almış olsalar gerek; çünkü orada « زَهْرَةٌ » sözünün çoğulu yalnız « أَزْهَارٌ » ve « زَهْرٌ » şekillerinde, "وَرْدٌ" sözünün çoğulu "وِرَادٌ , وُرْدٌ" ve "أَوْرَادٌ" şekillerinde ve "دَوْحَةٌ" sözünün çoğulu ise yalnız "دَوْحٌ" olarak görülmektedir.[13] Oysa Alfiyyat Ibn Mâlik'in şerhi Al-Aşmûnî kitabında "فَعْلٌ" tartısındaki bir sözün "أَفْعَالٌ" ve "فُعُولٌ" yani "دَوْحٌ : أَدْوَاحٌ" şeklinde, "زَهْرٌ" kelimesi "زُهُورٌ" ve « وَرْدٌ » kelimesi de "وُرُودٌ" şeklinde çoğul yapılabileceği bir kuraldır.[14] Görüyoruz ki Ahmed Şevki'ye isnâd edilen hatalar yersizdir.

13) « القاموس المحيط » lugâti, « زَهْرَةٌ » maddesi, cilt/2 « دَاحَ » maddesi, cilt/1, ve « وَرْدٌ » maddesi, cilt/1.

14) « الأشمونى » cilt/4 sayfa 163 ve 167.

Kendisine isnâd edilen diğer bir hata da şudur:

«أنَا مَنْ بَدَّلَ بِالْكُتْبِ الصِّحَابا لَمْ أَجِدْ لِي وَافِياً إلاَّ الْكِتَابَا»

="Ben dostları kitaplarla değiştiren birisiyim, kitaptan başkasını kendime yeterli bulmadım" derken munekkitlere göre [15] bu beytin birinci mısraındaki ifâdenin "أَنَا مَنْ بَدَّلَ بِالصِّحَابِ الْكُتْبَا" şeklinde « ب » harf-i cerrinin yalnız metrük isime girmesi icab etmektedir ve Şevki'nin kullandığı durumda bir hatadır.

İddia edilen şekildeki kullanış aslında yaygın bir uslûb istimâlidir ve bu Şevki'nin kullandığı uslûbun yanlış olduğunu isbat etmez; zira Tac-ul-Arûs lugâtinin « بدل » maddesinde şairin haklı kullanışını gösteren şu delil vrdır:

«قَالَ أَبُو الْعَبَّاسِ ثَعْلَبٌ: يُقَالُ بَدَّلْتُ الْخَاتَمَ بِالْحَلَقَةِ [16] إِذَا أَذَبْتَهُ وَسَوَّيْتَهُ حَلَقَةً؛ وَبَدَّلْتُ الْحَلَقَةَ بِالْخَاتَمِ [17] إِذَا أَنْتَ جَعَلْتَهَا خَاتَماً»

="Abul Abbas derki eğer yüzüğü eriterek küpe yaparsan yüzüğü küpeye çevirdim ve küpeyi yüzük yaparsan küpeyi yüzük yaptım denir".

Şevki, genellikle, kullandığı her sözün kati değerini bilerek ve doğru olarak kullanmıştır. Şairi bir müdekkik ve münekkid sıfatıyle takdir edenlerden Profesör Abbas Hasan, onun hakkında bu hususta şu hükmü verir: "Şevki'nin şiirlerini okudum. Çoğunun önünde hayranlıkla lezzet ve haz duyarak, bazılarının önünde de şüphelenerek uzun uzun tedkikle durdum. Onun şiirlerinde tashihe muhtaç hiç bir şey bulamadım, ancak nadiren fasih lugâtte yeri bulunmayan, teorik olarak gramer kitaplarında bulunan ve manaları tam olarak tesbit edilmemiş ve karşılıksız kalmış bazı kelimeler kullandığını gördüm" der.

B. Şevki'nin şiirinde şekil ve mevzu;

Ahmed Şevki, uzunlu kısalı olarak yazdığı 360 parça şiirde vezin ve kafiyeleri çok başarılı bir tarzda kullanabilmiş, şekil itibarıyle bunun hatta beşte

15) « المتنبي و شوقي » Prof. Abbas Hasan, sayfa 123.

birini bile aynı bahirden söylememiştir. Kafiyeleri sanatkârane ve melodiktir. Şiirinde konu ile ahengi birbirine tam olarak bağlayabilmiştir. Kuvvetli bir mevzuu ahenkli bir dille tasvir ederek mana ve ahengi bir bütün haline sokabilmiştir. Şevki bu hususta özellikle şarkı şiirlerinde sonderece muvaffak olmuştur. Hatta şiirinin, sihirli etki yapan mükemmel bir musikiden başka bir şey olmadığı iddiasında bulunanlar da vardır. Şevki, eski şairler gibi amud-uş-şiiri muhafaza etmiş, fakat buna rağmen kendisine bir az da serbestlik vermekten geri kalmamıştır. Arapçada amud-uş-şiir denildiği zaman şiirin terkiplerinde ve söyleniş tarzında özel bir şekil mevcut demek olduğu gibi şiirin musikisi temiz ve orada söylendiği çağın kültür ve felsefesi bakımından da düğümler bulunmuyor demektir. Bu yönden cümlelerini kurarken ve vezni kullanırken şiirin şeklini muhafaza etmiş ve münasib olmayan bir bahir veya kulağa hoş gelmeyen bir kafiye seçmemiştir. Yalnız bununla kalmamış, eskiye izafetle "al-muvaşşahat, al-murabbaat ve al-muhammasat" tarz vezinleri, az-zacal, millî şarkılar, izci şarkıları, çocuk manzumeleri, temsiller ve diğer çeşitli mevzuları üstün bir başarı ile ve bu günkü cârî hayata uygun olarak kullanmıştır. Ayrıca şiirin musiki ahengini, şarkı bestelerini veyahut konunun icabına göre ayarlanabilmesi için bazan zihaf ve ilel gibi kaidelerden de sıyrılmıştır. Şevki gerek temsillerinde gerekse diğer eserlerinde şiir vezinlerini şekilden uzun muhaverelere tabi tutabilmiştir. Temsilî şiirlerini, lirik şiir musikisiyle canlandırırken lirik şiir vezinlerinden muayyen bir bahis veya özel bir grup vezin seçmemiştir. Bilâkis temsillerinde yerine göre bahirden bahire atlamış, meselâ bir yerde ar-ramal ile başlamış, bir az sonra al-kâmil'e daha sonra al-vafir'e, as-sarî'a, ar-racaz'a, at-tavîl'e, al-basît'e, al-mutekarib'e veya al-mutedârik gibi bahirlere, sanat ve zevkin hükmüne göre geçmiştir.[16] Böylece muhavere ve cidâl uzadığı zaman nağmenin gerektirdiğine göre temsilî durumu göz önünde tutarak vezin ve kafiyeleri değiştirmiştir.

Müessir hikâye ve sihirli temsillerinde arab şairlerine üstünlük gösterdiği yönler, dilinin kolaylık ve sağlamlığı, belâgatının kuvvetli uslûbü, manalarının inceliği, muhaverelerinin üstünlüğü, temsildeki perdelerinin iyi bölünmesi ve şahısların dikkatle seçilmesidir. O, Kleopatra, Kambîz, Ali Bey Al-Kabîr ve Mecnûn Leyla gibi eserleriyle temsilî arab şiirinin yaratılmasında tam bir başarı temin etmiş ve arab dünyasının eskidenberi yoksun kaldığı bir sanatı arab edebiyatına kazandırmıştır. Kendi zamanına kadar kasasî, temsilî şiir arab edebiyatında bir nüve halinde bulunmaktan fazla öteye gidememişti; zira klâsik arab edebiyatının karakteri, bu konuyu işlemeye pek müsait değildi. Öte taraftan araplar, irticâlî söz söylemeye alışmış insanlardır. Bu nevi şiirler

16) Dr. Şevki Dayf: "شَوْقِي شَاعِرُ الْعَصْرِ الْحَدِيثِ" sayfa 190.

tahlilî işlemlerin yapılmasını ve sözlerin uzun tasvirlerini icab ettirir. Araplar, icâza alışkın insanlardır. Maddî ve manevî şartlar, klâsik şiirde hakim olan edebî zevk bu konuyu batı edebiyatının kasasî, temsilî şiirden anladığı manada işlemekten alıkoymuştur. Bu arada kasasî şiirin en zengin kaynağını teşkil eden efsaneden dinî sebeplerle mahrum oluşları da bu türün ihmal edilmesinin sebeplerindendir.

İşte Ahmed Şevki, arab edebiyatının beklediği bu mühim türü bütün parlaklığıyle edebiyata muvaffakiyetle sokmuştur. İşlediği diğer şiirleri ise mizahî şiirler, şarkılar, millî şarkılar, hikâye ve hikmet şiirleri, özel hayatına ait şiirler ve islâm büyüklerine atfen yazılan tarihî şiirlerden ibarettir.

C. Şevki'nin belagatı:

Zamanımızın münekkitleri, 19 ncu yüzyılda ve 20 nci yüzyılın başlarında edebî eserler üzerinde yapılan tenkitlerin ekserisinin daha ziyade nahiv, sarf, aruz ve belagat bakımından olduğunu söylerler. Bu çağda yaşamış olan Şevki, münekkidlerin bu özelliklerini nazar itibara alarak kendisini bu yönden yetiştirmeye büyük önem vermiştir. Kendisine bu çabasında başlıca kaynak Hüseyin Al- Marsafi'nin " اَلْوَسِيلَةُ الْأَدَبِيَّةُ " adındaki edebî eseri olmuş, ayrıca hocası Samî Al-Barûdî'yi bu hususta rehber edinmiştir.

1892 lerde Avrupa'dan fransız edebiyatı etkisiyle öğrenimden dönmüştür. Bir müddet sonra 1898 de " اَلشَّوْقِيَّات" divanının birinci cildini çıkarmıştır. Bu divanın ön sözünde şiirin bir bütün olarak ne gibi özelliklere sahib olması icab ettiği hakkındaki sözleri eski münekkidler tarafından büyük hücumlara maruz kalmasına sebep olmuştur. Al-Muvaylihi, onun şiirinde bulduğu bir kaç söz yanlışlığına dayanarak "Misbah-uş-Şark" gazetesinde aleyhinde bir tenkid yazmıştır. Öte taraftan şairin "Azra-ul-Hind" adlı hikâyesinden bir kısmını "Al-Beyân" dergisinde yayınlaması üzerine İbrahim Al-Yazıcî de "şiirde birinci olan bir kimse nasıl olur da nesirde sonuncu olmayı kabul eder?" diyerek ve şairin bu hikâyede kullandığı bazı sözleri ele alarak "insana ancak lisan, sarf, nahiv ve beyan bilgilerini tamamladıktan sonra edib denilebilir[17] şeklinde tarizde bulunmuştur.

Oysa Şevki, İmru-ul-Kays'tan beri manası dillerde dolaşmaktan halka artık bıkkınlık getiren örneklerin değiştirilmesi zamanının çoktan geldiğini anlatmak istiyordu. Fakat eskilerin zihniyeti, bu hususu kapsamaktan acizdi. Şiirde kuru beyan üzerinde duruyorlardı, fakat Şevki de beyan üzerinde duru-

17) « شوقی » Al-Amîr Şakîb Arslan, sayfa 54.

yordu. Manaya büyük önem atıfla değerli rolünü takdir ediyordu, fakat beyanın ifâde vesilesi olan lâfızın ise uslûbta baş rolü oynadığına kani idi ve edebiyatta bu hususta mevcut ve birbirine tezat iki akımın ikincisine uymuştu ki burada A) Söz, manadan daha değerlidir; zira manalar herkeste bulunur, esas hüner, sözün yerinde kullanılmasındadır[18].

B) Sanat eseri manada değil lafızdadır[19].

C) Mana kendi kendini tecsîm ettiremez, lafız üstünlüğü zarurîdir...

Böylece lafız çeşitleri, manaların türlü ebatlarını tahdit eder. Bize mananın kuvvetli veya zayıf olduğunu gösteren yegâne barometre, lâfızı her bakımdan ölçülü olarak iyi kullanabilmektir. Şayet tesir veya teessür yalnız manaya munhasır kalmış olsaydı aynı manayı ifâde eden çeşitli edebî uslûpların insanlar üzerindeki kademeli etkisi görünmezdi. Meselâ: Abdullah ibn Al-Mutaz şarab hakkında yazdığı ve sakîleri vasfeden bir parçada:

« وكَأَنَّ السُّقَاةَ بَيْنَ النَّدَامى أَلِفَاتٌ بَيْنَ السُّطُورِ قِيَامُ »

="Nedimler arasında sakîler, sanki satırlar arasında ayakta duran elifler gibi" diyen ifâdesini "إِنَّ السُّقَاةَ يَقِفُونَ بَيْنَ النَّدَامى قِيَاماً" diye anlatmak istemiş olsaydı dinleyenenin ruhuna beyitle işlediği güzellik ve tatlılık zevkini asla iletemezdi.

İşte Ahmed Şevki, bu hakikatlara uyarak içinde coşub taşan derin manaların ifâdesi için kullandığı fasih lâfızları ve beliğ uslûbları büyük itina ve başarıyla seçmiş, her sözü layık olduğu yere oturtmak suretiyle uslûbta belagat sağlamıştır. Kelimeleri bulup seçmesinden ve onları cümlede iyi kullanmasından dolayı onu zamanının Al-Buhturîsi veya Abu Nuvası diye vasıflandırmışlardır.

Ahmed Şevki'de kendisini diğer şairlere üstün kılan çok geniş bir hayal kuvveti vardır. Belagatta bu özelliği sayesinde tasvirlerini mücessem bir hale koymayı, konunun unsurlarını bir arada ahenklendirerek şiirinin bünye ve umumî heyetini mükemmel bir şekilde terkib etmeyi tam olarak başarmış ve sözünü âdeta güzel bir tablo haline getirmeyi becermiştir. Meselâ çölden İskenderiye'ye Al-Mamûra sarayı sahillerine kadar uzanan hurma ağaçlıklarını tasvir ederken diyorki:

18) « اَلْعُمْدَةُ » : Ibn Raşîk, cilt/1 sayfa 126, 1963 Mısır baskısı.

19) « اَلْعُمْدَةُ » Ibn Raşîk, cilt/1 sayfa 127, 1963 Mısır baskısı.

وبَاسِقَةٍ مِنْ نَبَاتِ الرِّمَالِ نَمَتْ وَرَبَتْ فِي ظِلَالِ الْكُثُبْ
كَسَارِيَةِ الْفُلْكِ أَوْ كَالْمَسَلَّ ةِ أَوْ كَالْمَنَارِ وَرَاءَ الْعُبُبْ
تُخَالُ إِذَا اتَّقَدَتْ فِي الضُّحَا وَجَرَّ الْأَصِيلُ عَلَيْهَا اللَّهَبْ
وَطَافَ عَلَيْهَا شُعَاعُ النَّهَارِ مِنَ الصَّحْوِ أَوْ مِنْ حَوَاشِي السُّحُبْ
وَصِيفَةَ فِرْعَوْنَ فِي سَاحَةٍ مِنَ الْقَصْرِ وَاقِفَةً تَرْتَقِبْ
قَدِ اعْتَصَبَتْ بِفُصُوصِ الْعَقِيقِ مُفَصَّلَةً بِشُذُورِ الذَّهَبْ
وَنَاطَتْ قَلَائِدَ مَرْجَانِهَا عَلَى الصَّدْرِ وَاتَّشَحَتْ بِالْقَصَبْ
وَشُدَّتْ عَلَى سَاقِهَا مِئْزَراً تَعَقَّدَ مِنْ رَأْسِهَا لِلذَّنَبْ
أَهَذَا هُوَ النَّخْلُ؟ مَلْكُ الرِّيَاضِ أَمِيرُ الْحُقُولِ، عَرُوسُ الْعِزَبْ،
طَعَامُ الْفَقِيرِ، وَحَلْوَى الْغَنِيِّ، وَزَادُ الْمُسَافِرِ وَالْمُغْتَرِبْ!

"Kumluklarda yetişen, büyüyüp kum yığınları sayesinde hayat bulan bu nice yüksek ağaçlar / dalgaların arkasından görünen geminin direği veya dikili taş veyahut ta deniz feneri gibi bir hâl arzetmektedirki / gündüzün güneş parladığı zaman ve batarken tabiatın kırmızı alev rengine büründüğü vakit / güneşin ışınları açık gök yüzünden veya bulutlar arasından sızarak bunların üzerine aksettiği an / bu hurma ağaçları, sanki sarayın avlusunun bir sahasında elpençe divan duran / başı da altın işlemeler üzerine akik taneleri dizili olan kolye ile bağlanmış / ve göksüne mercan kolyeleri takmış ve sırmalı kordonu giyerek süslenmiş / tepeden tırnağa kadar uzanan bir tül giyerek / Firavunu bekliyen bir maiyyet hanımı gibidir/ Hurma ağacı bu mudur? O, bahçelerin kıralı, tarlaların emîri, çiftliklerin gelini/fakirin yemeği, zenginin tatlısı, yolcu ve garibin zahiresidir."

Ahmed Şevki, şiirinin bu parçasında içten gelen musikisinin görünmeyen cephelerini, geniş ve mücessem hayallerini seçtiği ahenkli kelimelerle ve bu sözleri lâyık olduğu yerlere uygun bir şekilde oturtmak suretiyle manaları aksettirmiştir. Burada kullandığı kelimeler arasında fesahat bakımından kulağa hoş gelmeyen lafızlar, manalar arasında irtibatsızlık ve dili zorlamalar gibi hususlar bulunmamaktadır. Kelimeler tam bir tenasüb, uygunluk ve kaynaşma halindedir. Beyan bakımından ise parçada (سَارِيَةُ الْفُلْكِ = gemi direği) gibi bir çok hayaller, (وَصِيفَةَ فِرْعَوْنَ فِي سَاحَةٍ مِنَ

الْقصرِ تَرَتَقِبُ – sarayın önünde Firavunu bekliyen bir maiyet hanımı) gibi istiareler ve bedî bakımından (رأسها للذنب = tepeden tırnağına kadar) gibi tezatlar kullanmış, parçayı her bakımdan güzel işleyerek adeta canlı bir tablo haline koymuştur.

Şevki'nin geniş kültürü, yaptığı seyahatler ve yaşadığı müreffeh hayat, onun hayalinin çok kuvvetli olmasının baş amillerindendir. (مَشَاهِدُ الطَّبِيعَةِ = Tabiat görüntüleri) başlıklı bir şiirinde:

« ولَقَدْ تَمُرُّ عَلَى الْغَدِيرِ تَخَالُهُ والنَّبْتُ مِرْآةٌ زَهَتْ بِإِطَارِ
حُلْوُ التَّسَلْسُلِ مَوْجُهُ و خَرِيرُهُ كَأَنامِلَ مَرَّتْ عَلَى أَوْتَارِ »

="Bazan küçük göle uğradığın zaman onu ve civarındaki bitkiyi adeta çerçevelenmiş parlayan güzel bir ayna gibi görürsün / adeta çalgı tellerinin üzerinden geçen parmak uçları gibi dalgasının ve şıkırtısının tatlı akıntısı vardır" derken küçük nehir demek olan (اَلْغَدِيرُ) ile bitki demek olan (اَلنَّبْتُ)yu ne kadar güzel bir tehayyülle tasvir etmiştir.

Yine bu kabilden olmak üzere Abulhavl (Sfenks) hakkında söylediği bir parçada:

« لَعِبَ الدَّهْرُ فِي ثَرَاهُ صَبِيّاً والَّلَيالِي كَوَاعِبا غَيْرَ عُنْسِ
رَكَّبَتْ صِيَدُ الْمَقَادِيرِ عَيْنَيْـ ـهِ لِنَقْدٍ ومِخْلَبَيْهِ لِفَرْسِ »

="Dünya onun toprağında, civarında çocuk olarak, geceler de göküsleri tamamen teşekkül etmiş genç kızlar gibi oynadılar / Mukadderat avcıları, onun gözlerini kontrol için ve pençelerini de yırtmak için taktılar" diyen beyitlerinde ne kadar derin hayaller bulunmaktadır.

Mısır'ın işgal altında geçirdiği iktisadî buhran esnasında yazdığı (اَلْغَلاَءُ = Pahalılık) başlıklı şiirinde:

عِبَادُكَ – رَبِّ – قَدْ جَاعُوا بِمِصْرٍ أَنِيلاً سُقْتَ فِيهِمْ أَمْ سَرَابَا ؟
حَنَانَكَ، وَاهْدِ لِلْحُسْنَى تِجَاراً بِهَا مَلَكُوا الْمَرَافِقَ والرِّقَابَا
أَمَنْ أَكَلَ الْيَتِيمَ لَهُ عِقَابٌ وَمَنْ أَكَلَ الْفَقِيرَ فَلاَ عِقَابَا؟!

="Ey Tanrım! Mısır'da acıktılar kulların, onlara Nil mi yoksa sağın mı gönderdin?! / medet lûtfundan Allahım! orada hayat vesilelerini hem de insanların kaderlerini ellerine alan tuccarları iyiliğe hidayet et / Yetimin malını yiyenlere ceza var da, fakiri yiyenlere yok mu hiç bir ceza?! / derken de aynı muvaffakiyeti gösterdiğini görüyoruz.

Ahmed Şevki'nin biri sürgün öncesi diğeri de sürgün sonrası yazdığı şiir olmak üzere eserleri, iki ayrı merhaleye ayrılır. Hele bu ikinci merhalede yazdıklarında kendisinin düşünce bakımından daha da olgunlaşmış olduğu kullandığı sanatlarda daha mütekâmil bir seviyeye eriştiği görülür. Burada teşbih, istiare, kinâye, tezyil, ihtiras, itnab velhasıl maânî, beyan ve bedî bilgilerine ait diğer sıfatları üstün bir kabiliyetle açık ve kolay olarak kullanabilmiş, zincirleme, kuvvetli teşbihleri ile modern arab şiirinin en güzel örneklerini vermiştir.

İstiklâl mücadelesinde Türk-Yunan savaşını Türklerden yana vasfederken bu belâgî sanat yönlerini belirterek konuyu çok güzel işlemiştir:

كَأنَّا أُسُودٌ رَابِضَاتٌ كَأنَّهُمْ قَطِيعٌ بِأقْصَى السَّهْلِ حَيْرَانُ مُذْئِبُ

كَأنَّ الدُّجَى بَحْرٌ إلَى النَّجْمِ صَاعِدٌ كَأنَّ السَّرَايَا مَوْجُهُ الْمُتَضَرِّبُ

كَأنَّ الْمَنَايَا فِي ضَمِيرِ ظَلاَمِهِ

هُمُومٌ بِهَا فَاضَ الضَّمِيرُ الْمُحَجَّبُ

كَأنَّ صَهِيلَ الْخَيْلِ نَاعٍ مُبَشِّرٌ تَرَاهُنَّ فِيهَا ضُحَّكاً وَهْيَ نُحَّبُ

كَأنَّ وُجُوهَ الخَيْلِ غُرّاً وَسِيمَةً دَرَارِيُّ لَيْلٍ طَلَعَ فِيهِ ثُقَّبُ

كَأنَّ الْوَغَى نَارٌ كَأنَّ الرَّدَى قِرىً كَأنَّ وَرَاءَ النَّارِ حَاتِمٌ يَأْدِبُ

كَأنَّ الْوَغَى نَارٌ كَأنَّ بَنِي الْوَغَى فَرَاشٌ لَهُ فِي مَلْمَسِ النَّارِ مَأْرَبُ

="Biz sanki diz çöküp bekleyen arslanlarız, onlar ise ovanın ta öbür ucunda ve kurttan şaşkına dönmüş bir sürüdür / Karanlık, sanki yıldızlara yükselen birdeniz, askerî kıtalar da, sanki çalkanan bu denizin dalgaları / Bağırının karanlığında ölümler, sanki kapalı vicdandan taşan gamlerdir / Atların kişnemeleri, sanki hem kara haberi veriyor, hem de müjdeyi, onları harp sahasında ağlarken güler görürsün / Sanki harp bir ateş, sanki ölüm bir ziyafet, sanki ateşin arkasında bir misafirperver, Hâtim var/Sanki savaş bir ateş, sanki savaş evlatları, bu ateşe dokunmakta zorunluk duyan bir kelebektir" diyor.

Deniz fenerini vasfeden bir şiirinden örnek olarak alınan şu beyitlerde de teşbih, cinâs ve tezatlar da kullandığı sanatlarla ne kadar büyük bir başarı göstermiştir.

سَمَا يُنَاغِي الشُّهُبَا هَلْ مَسَّهَا فَالْتَهَبَا
كَالدَّيْدَبَانِ أُلْزِمُو هُ فِي الْبِحَارِ مَرْقَبَا
وَخَطَّ بِالنُّورِ عَلَى لَوْحِ الظَّلَامِ مَرْحَبَا
وَكَالسِرَاجِ فِي يَدِ الرِّ يحِ أَضَاءَ وَخَبَا
وَلَمْحَةٍ مِنْ خَاطِرٍ مَاجَاءَ حَتَّى ذَهَبَا

="Deniz feneri, yıldızlara yaklaşıncaya kadar yükseldi... aceba onlara dokundu da mı yanıp alevlendi?! / Denizlerde onu, gözetici bir yer olarak bir bekçi gibi vazife görmekle görevlendirdiler / O, ışığıyle karanlığın levhasına hoş geldiniz iltifatını çizer / Havanın elinde bir yanıp bir sönen lamba gibi o, hemen geldiği gibi giden bir lemha-i hayâldir / diyor.

Şevki'nin şiirinde **Matla'** yani şiire giriş güzelliklerine gelince onun bu alanda da sanatı, büyük değer taşır. Meselâ bindiği gemi, kendisini İstanbul Boğazına getirirken tabiatın o muazzam güzelliklerine hayran olan şair, boğazı vasfetmiş ve yazdığı güzel şiirine şu güzel girişle başlamıştır:

عَلَى أَيِّ الْجِنَانِ بِنَا تَمُرُّ ؟ ! وَفِي أَيِّ الْحَدَائِقِ تَسْتَقِرُّ ؟!
رُوَيْداً أَيُّهَا الْفُلْكُ الأَبَرُّ بَلَغْتَ بِنَا الرُّبُوعَ فَأَنْتَ حُرُّ

="Bizi hangi güzel bahçelere uğrayarak götürüyorsun? ve hangilerinde demirleyeceksin?! / Yavaş yavaş yüz ey vefakâr gemi! bu yerlere bizi getirdin, artık sen serbestsin / diyor.

Memleketi işgal eden İngilizlerle müzakerelerde bulunmak üzere Londra'ya müteveccihen hareket eden Mısır Başvekili, lideri ve edibi Saad Zaglul Paşanın Kahire istasyonunda göksüne yediği bir kurşundan kurtulmasını tebrikle yazdığı şiiri şöyle başlıyor:

نَجَا وَتَمَاثَلَ رُبَّانُهَا وَدَقَّ الْبَشَائِرَ رُكَّبَانُهَا
وَهَلَّلَ فِي الْجَوِّ قَيْدُومُهَا وَكَبَّرَ فِي الْمَاءِ سُكَّانُهَا

="Geminin kaptanı kurtuldu ve nekahet devrine girdi, yolcuları müjdeler yaydılar / Gemi göksünü kaldırarak Tanrıya şükretti ve içindekiler de denizde tekbirler getirdiler / demiş ve en sonunda da bu acı yaradan kurtulamadan giden "kaptan"a yazdığı mersiyeyi de şöyle başlamıştır:

شَيَّعُوا الشَّمْسَ وَ مَالُوا بِضُحَاهَا وَ انْحَنَى الشَّرْقُ عَلَيْهَا فَبَكَاهَا

= "Güneşi teşyi ettiler ve parlaklığından mahrum kaldılar. Doğu onun üzerine eğildi ve ağladı" der. Burada (الشَّمْسُ =güneş) ve (الشَّرْقُ= doğu) sözlerinin ifade ettiği tevriyeler, beytin diğer yönlerdeki inceliklerine katıldığı takdirde bu girişin ne kadar ince olduğu gözden kaçmamaktadır.

Balkan Harbi esnasında yurdu Trabulusulgarb'in İtalyanlar tarafından işgal edilmesi üzerine ayaklanan ve düşmanları tarafından esir alınarak uçaktan atılmak suretiyle şehit edilen ve tedhiş yaratmak gayesiyle de haça gerilerek teşhir edilen mücahid Ömer-ul-Muhtar'a yazdığı mersiyeyi şöyle açıyor:

رَكَزُوا رُفَاتَكَ فِي الرِّمَالِ لِوَاءً يَسْتَنْهِضُ الْوَادِيَ صَبَاحَ مَسَاءَ

يَا وَيْحَهُمْ! نَصَبُوا مَنَاراً مِنْ دَمٍ يُوحِي إِلَى جِيلِ الْغَدِ الْبَغْضَاءَ

="Sabah akşam vadîmizin kinini kamçılayan bir sancak gibi senin cesedinin kalıntılarını kumlara diktiler / Yazıklar olsun onlara! yarının kuşağına kin telkin eden kandan fener diktiler / demektedir.

İstiklâl savaşı kahramanı Mustafa Kemal'in Yunanlılara karşı kazandığı tarihî zafer hakkında söylediği şiire şu beyitle başlamıştır:

اللهُ أَكْبَرُ كَمْ فِي الْفَتْحِ مِنْ عَجَبٍ

يَاخَالِدَ التُّرْكِ جَدِّدْ خَالِدَ الْعَرَبِ

="Allahuekber! fetihte ne kadar çok hayrete mucib sırlar var, ey Türk Halid'i, Arab Halid'inin amellerini ihya et" demiştir.

Belâgatın en büyük esaslarından biri olan **Vuzuh**'ta Şevki'nin şiirinde yaygındır. Nefsinde türlü manalarla karışan fikirleri ve bu karışma dolayısıyle manaya mübhemlik veren yönleri birbirinden eleyip ayırmak suretiyle bunları açık olarak ortaya koyabilmiştir. Şairin bütün şiirlerindeki manalar ve manaların vuzuhu, sanatında dikkate aldığı esas noktalardan biri olmuştur.

اَلْمَجْدُ وَالشَّرَفُ الرَّفِيعُ صَحِيفَةٌ جُعِلَتْ لَهَا الْأَخْلَاقُ كَالْعُنْوَانِ

دَقَّاتُ قَلْبِ الْمَرْءِ قَائِلَةٌ لَهُ إِنَّ الْحَيَاةَ دَقَائِقُ وَثَوَانِي

="Ahlak, yüksek ululuk ve şerefe başlık sayılan bir safhadır / İnsana kalbinin atışları, hayatın ancak dakika ve saniyelerden ibaret olduğunu haber verir / derken sözleri söylediği mersiye konusuna ne kadar uygun seçilmiştir. Bunlar vazıh ve manalıdır. Bu vuzuh ve kolaylık, Şevki'nin bütün şiirlerinde görülmektedir.

Bununla beraber onun ifade ettiği manalarda nadiren açıklıktan uzak olduğu da görülmüştür. Bunun sebebi, kendine has kelimeler kullanmasıdır. Bunlar açıklığa kavuşunca şiirinde anlaşılmaz hiç bir yönü kalmaz. Şiirlerindeki mana kapanıklığının sebebini, şairin içinde saklamak istediği bazı hissiyatını açığa vurmamak için mübhem kelimeler seçmesinde buluruz. Münekkit, şair ve ediplerden birisinin ona hücumda bulunması ihtimali de bu mana kapanıklığının arkasında gizlidir. Şevki bu türlü hücumların tesirinde kalarak kendi özelliklerinden fedakârlıkta bulunmak yoluna hiç bir zaman sapmamıştır. Meselâ mana kapanıklığına bir örnek olan ve işgalden önceki Mısır'ı vasfeden bir şiirinde şöyle diyordu:

يَاكَبِيرَ الْفُؤَادِ وَ الْهَمِّ وَالْآ رَابِ مَهْلاً ، رُوَيْداً رُوَيْدا

لَمْ تَكُنْ حِقْبَةٌ أَسَاءَتْ عَلِيّاً فِي جَنَى عَمْرِهِ لِتَحْفَظَ وُدّا

="Ey gönülün, himmetlerin ve sanatların sahibi, ağır ve yavaş yürü / Zira Ali'ye ektiğini biçmeye engel olan zaman, sana da vefa ve meveddet göstermeyecektir". Burada ikinci beytin anlaşılması kolay görünmeyen tarihî bir işarete bağlıdır. O da Mehmet-Ali Paşa en şaşaalı, kuvvetli devrinde iken bir zamanlar ona karşı koyan Avrupa devletleri, Hidivî Ismail'e sevgi beslemek için harekette bulunmamışlardır demektedir.

Bazan bu mana kapanıklığı hayalperest oluşundan da ileri gelmektedir, meselâ:

النَّفْسُ حَرْبُ الْمَوْتِ إلاَّ أَنَّهَا أَتَتِ الْحَيَاةَ وَشُغْلَهَا مِنْ بَابِهِ

="Nefis, ölüme karşı mücadele demektir, ancak şu kadar varki o, dünyaya ve dünya meşgalelerine kapısından girmiştir" diye muğlak olarak söylediği bu manayı Al-Mutenebbî şöylece açık olarak ifade eder:

سُبِقْنَا إِلَى الدُّنْيَا فَلَوْعَاشَ أَهْلُهَا مُنِعْنَا بِهَا مِنْ جَيْئَةٍ وَذُهُوبِ

="Dünyaya gelmekte bizi geçenler olmuştur. Şayet halkı yaşamış olsa idi orada biz gelip gitmekten yasaklanırdık" demiştir.

Yukarıda Şevkî'nin şiir sanatını yaratan amilleri, fesahatını, yani kelime doğruluğu ve güzelliklerini, zorunluklarını ve belâgattaki hayal kuvvetini, uslûb ve manalarındaki vuzuhu ve bu arada şiire güzel girişlerini izah ettik. Şimdi de genellikle hangi konuları işlediğini ve bunlardaki muvaffakiyet derecesini gösterelim. Şevki, medhiye, mersiye, gazel, fahriye, hamriyat, vasf, din, siyaset, ictimaiyyat, tiyatro, şarkı şiirleri, çocuk şiirleri ve lâtife şiirleri gibi türlü nevi ve konularda şiirler yazmıştır.

Şevkî, şiir gayelerinde ve sanatta yenilikler yapmak zihniyetiyle Avrupa'dan yurduna dönmüş, fakat münekkidlerin sert hücumları karşısında açmak istediği temsilî şiir kapılarını bizzat kendi eliyle kapatarak nimetini gördüğü sarayın bülbülü olmakla yetinmiş, Hidivî İsmail'e, Hidivî Tevfik'e, Hidivî Abbas'a, sonra da Emîr Hüseyin Kâmil'e, Kıral Fuad'a, daha önce Sultan Abdulhamid ve Sultan Reşad'a ve ediplerden Mustafa Kâmil, Muhammed Ferîd ve Saad Zaglul gibi büyüklere medhiyeler yazmaya devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşından önce özellikle Hidivî Abbas'ı medih ve alayını vasfederken adetâ Al-Buhturî'nin Abbasî Sarayına karşı olan tutumunu mana ve uslupça taklîd etmiştir. Gençliğinde bütün şiir kabiliyetini dar konulara tüketmiş ise de bu husus, sürgün sonrası şiirlerinde tamamiyle değişmiştir.

Medhiyelerinin değerine gelince Şevki bu sahada güzel şiirler yazmıştır. Fakat gaye itibariyle şiirin bu nevine pek meyyâl olmadığını kendisi şöylece anlatır: "Şairler, medhiye yazarak şiiri barınacak bir sanat derecesine düşürmeyi kabul edemezler. Al-Mutenebbî'nin gençlik zirvesinde iken onda dokuzu memduhlara ve ancak biri halka dönük hikmet ve vasıf üzerinde iki yüz sayfalık kadar[20] şiir yazarak ölmesi, şiire ve arab milletine zararlı değil miydi? Bu mütalâam karşısında okuyuculardan biri bana muhtemelen şöyle bir soru sorabilir: "Ne oluyorsun? başkasının yaptığını istemediğin hususu kendin yapmıyor musun? Buna cevabım şudur: Evet yaptım ve yazdım, fakat bugün bildiğim hakikatları o zaman bilmiyordum"[21] demiştir.

Şevkî, daha çok siyaset, ictimaiyyat ve tarih sahalarındaki medhiyelerinde başarılı olmuştur.

« أَأَخُونُ إِسْمَاعِيلَ فِي أَوْلَادِهِ وَلَقَدْ وُلِدْتُ بِبَابِ إِسْمَاعِيلاَ
الْمُلْكُ فِيكُمْ آلَ إِسْمَاعِيلاَ لا زَالَ بَيْتُكُمْ يُظِلُّ النِيلاَ »

20) El-Mütenebbî'nin uzunlu kısalı yazdığı şiirlerin sayısı 280 kaside, Şevki'ninki ise 360 tır.

21) Dr. Şevki Dayf : « شوقي شاعر العصر الحديث » sayfa 87.

"Ismaîl'in kapısında doğduğum halde evlâtlarına hiyanet eder miyim? / Mülk sizindir ey Ismaîl ailesi! aileniz hâlâ Mısır'ı korumaktadır /

Türkiye'de uzun yıllar kalıp Mısır tahtının evlatlarının gayrısına intikal ettikten sonra kıral Fuad zamanında Mısır'a dönen ve oğlu Hidivî Abbas zamanındaki resmî ve gayri resmî ilgiyi görmeyen "Umm-ul-Mushsinîn"e içten coşan samimiyetiyle şair Şevkî şu medhiyeyi yazmıştır, örnek olarak şu beyitleri veriyoruz:

« يَا مِثَالاً لِلْعَقِيلاَتِ الْعُلاَ وَ كَمَالاً لِنِسَاءِ الْعَالَمِينْ
وَ جَمَالاً نَزَلَتْ آيَتُهُ مِنْ حِجَابِ اللهِ وَالْحِصْنِ الْحَصِينْ
مَلَكَتْ نَفْسُكِ حَتَّى سَئِمَتْ ضَجَّةَ الْمُلْكِ وَهَمَّ الْمَالِكِينْ
أَقْبِلِي كَالشَّمْسِ رَاقَتْ فِي الضُّحَا ثُمَّ رَاعَتْ فِي الْأَصِيلِ النَّاظِرِينْ »

"Ey hanımefendilerin en yüce makamlısına bir örnek olan ve cihan hanımlarının olgunu / Tanrı'nın indinden ve en sağlam yerden hakikatı inen güzel hatun! / Nefsin senin mülke sahip olmuştur, hatta onun gürültüsünden ve mülk sahiplerinin gam ve kederlerinden gına gelmiştir / Gel! kuşluk zamanında göze hoş görünen güneş gibi, gel! gurûb üzere seyredenlere tatlı gelen güneş gibi / der.

Şair gazel konusunda da şiir yazmış, ve bu konudaki şiirlerini iki tarzda işlemiştir. Birincisinde gazeli, eski adet icabı konuya girmekte bir başlangıç olarak kullanmış, ikinci devirde yani sürgün sonrası yazdıklarında ise gönlündeki samimî duyuşları yansıtmak için bu basamağa ihtiyaç görmeden bu konuyu müstekil olarak işlemiştir. O, birinci tarz yazdıklarında eskileri taklîd etmişse de mutedildi. Bilindiği gibi eskilerce sevgili, ürkek bir ceylân, yuvarlak ay yüzlü, gece karanlığı gibi siyah saçlı, beyaz inci dişli, zayıf ince belli, hafif küçük karınlı, sürmeli büyük gözlü, sağırlı ve sihirli mahmur bakışlı gibi sıfatlarla muttasıfken âşık, zayıf bünyeli, göz kapakları uykusuzluktan yorulmuş, sürekli olarak düşünceli, sevgilisini görmeye can atan, onun hayalinde yaşamaya imrenen, rakipleri onu gözetleyen,fitneciler de onu daima jurnal eden, ayrılık ateşiyle yanıp kavrulan, kendisinden yüz çevirilmiş olmasından şikâyetçi, sevgisi uğrunda kurban olmayı göze alan gibi vasıflarla muttasıf bir kimse idi. Şevki gazelinde uslûb bakımından genellikle bu gibi eski vasıfları kullanmaktan oldukça kaçınmıştır. Yeni çağ tesiri altında Hidivî Tevfik'e Avrupa'dan öğrenimine devam ederken yazıp gönderdiği bir medhiyeye şu tarzda bir gazel matlaîle giriş yapmıştır.

«خَدَعُوها بِقَوْلِهِمْ حَسْناءُ و الْغَوانِي يَغُرُّهُنَّ الثَّناءُ
أَتُراها تَناسَتْ اِسْمِي لَمَّا كَثُرَتْ فِي غَرامِها الْأَسْماءُ
إِنْ رَأَتْنِي تَمِيلُ عَنِّي كَأَنْ لَمْ تَكُ بَيْنِي وَ بَيْنَها أَشْياءُ
نَظْرَةٌ، فَابْتِسامَةٌ، فَسَلامٌ، فَكَلامٌ، فَمَوْعِدٌ، فَلِقاءُ»

="Güzeli çok dilbersin diye aldattılar, sitayiş güzelleri aldatır / O güzelin aşkında isimler çoğalınca aceba adımı mı unuttu? / Beni görünce sanki benimle hiç bir ilgisi olmayan kimse gibi yolumdan sapıyor / Netice itibariyle bir bakış, bir tebessüm, bir selâm, sonra kelâm, daha sonra vaad ve akibinde de buluşma işi halledîyor / Fakat saray protokolu icabı böyle açık bir gazelin resmî gazetede yayınlanmaması için gazetenin mesulü Aş-Şayh Abdulkerim Selman'a talimat verilmiştir. Mısır'a döndüğü zaman bundan ibret alan Şevki, batı taklidini bırakarak sarayın duyusuna aykırı olmayan gazel usulüne dönmüştür. Saray kafesinden kurtulduktan sonra da gazelinde manevî bakımı artırmıştır. Sevgiyi, azâbı, bahtıyarlığı, sevgilisinin nazlılığını, sitem ve hicran gibi hususları belirterek, tatlı, safî, vazıh lâfızlar, ince vasıflar, yüksek hayalli manalar, kız, kadın ve erkeklerin haysiyetlerini muhafazaya sadık kalmak suretiyle bu hususu işlemiştir. İşte bu ikinci devirde yazdığı bir gazelde:

«يا جارَةَ الْوادِي، طَرِبْتُ وَعادَنِي مايُشْبِهُ الْأَحْلامَ مِنْ ذِكْراكِ
مَثَلْتُ فِي الذِّكْرَى هَواكِ وَفِي الْجَوَى والذِّكْرَياتُ صَدَى السِّنِينَ الْحاكِي
وَلَقَدْ مَرَرْتُ عَلَى الْغَدِيرِ بِرَبْوَةٍ غَنَّاءَ كُنْتُ حِيالَها أَلْقاكِ
ضَحِكَتْ اِلَيَّ وُجُوهُها وَعُيُونُها وَوَجَدْتُ فِي أَنْفاسِها رَيَّاكِ»

="Ey aşk vadisinin komşusu! heyecanla, neşelenerek sevindim ve senin hayâletinden ruyalara benzer bir hal beni ziyarete geldi / Bu aşk hatırasında sevgini canlandırdım. Hatıralar, olayları hikâye eden yılların yankısından ibarettir / Önünde seninle buluştuğum çok ağaçlı o güzel tepedeki göle uğradım / Yüzleri, gözleri benimle alay eden bu tepenin kucaklarında senin kokunu buldum / demektedir. Böylelikle Şevki, birinci devirde eskileri taklîden yazdığı gazellerde duyuşuna sadık kalamamış, ne Imru-ul-Kays'ın, ne de Omar-ubnu-Ebî Rabia'nın gazelleri derecesine yükselememiş, fakat ikinci devirde yazdıklarında ise nisbeten ve özellikle şarkı şiirlerinde mükemmel şekilde muvaffak olmuştur.

Bu konulardan başka Şevki, fahriye ve hamriyat konularında da yazmış, manaca, hayâl ve uslûbça bunları da çok iyi işlemiştir.

« نَحْنُ الْيَواقيتُ خَاضَ النَّارَ جَوْهَرُنا وَلَمْ يَهُنْ بِيَدِ التَّشْتِيتِ غَالِينَا
وَلا يَحُولُ لَنَا صِبْغٌ وَلاَ خُلُقٌ إِذَا تَلَوَّنَ كَالْحِرْبَاءِ شَانِينَا
لَمْ تَنْزِلِ الشَّمْسُ مِيزَاناً ولا صَعِدتْ فِى مُلْكِهَا الضَّخْمِ عَرْشاً مثل وادينا »

="Biz mucevheratı ateşe giren yakut taşları gibiyiz, bizi darma dağınık eden eller yüzünden kıymetimize eksiklik gelmemiştir / Bize noksanlık isnâd etmek isteyenler, bukalemun gibi renklenseler bile bize renk veya ahlak değiştirmek düşmez / Güneş, vadimizdeki muazzam mülkünde çıktığı gibi ne bir tahta çıkmış ne de bir tartı olarak inmiştir...

Hamriyat konusunda ise:

« إِذَا مَا الْكَأْسُ لَمْ تُذْهِبْ هُمُومِي فَقَدْ تَبَّتْ يَدُ السَّاقِي ، وَتَبَّا
عَلَى أَنِّي أَعَفُّ مِنَ احْتِسَاهَا وأَكْرَمُ مِنْ عَذَارَى الدَّيْرِ شُرْبَا
وَ لِي نَفْسٌ أُرَوِّيهَا، فَتَزْكُو كَزَهْرِ الْوَرْدِ نَدَّوْهُ فَهَبَّا »

"Eğer şarap dolu kadeh, benim üzüntülerimi gidermezse onu sunan sakînin kurusun eli, kurusun! / Onu içeni ben iffetli sayarım, içki bakımından o, manastırdaki bakirelerden daha da şereflidir / Bir nefsim var, onu şaraba kandırıyorum, içki akibinde sulanan gül çiçeği gibi güzel canlanıyor/...

E. Şevki'nin mersiyeleri: Şevki, mersiye konusunda çok şiir yazmıştır. Yazdıkları divanının üçüncü cildini teşkil eder. İçeride ve dışarıda, akraba ve ahbaplarına, hem doğu hem de Viktor Hügo, Şakspîr, Tolstoy gibi batı ediplerine ve Verdî gibi sanatkârlara din, milliyet, memleket ayrılıklarına bakmadan mersiyeler yazmıştır.

Şevki, mersiyelerinde büyüklerin insanlıklarını, olgunların ululuklarını, yurt ve insanlığa yaptıkları iyilikleri belirtmiş, burada siyasî ve içtimaî olaylara temas etmiştir. Konuya başladıktan sonra konudan uzaklaştığı da olmuştur ve şiirlerinde ölülere hitab ederdi. Kendisinden bir az önce Hafız İbrahim'e şu matla'la başladığı bir mersiyede:

قَدْ كُنْتُ أُوثِرُ أَنْ تَقُولَ رِثَائِي يَامُنْصِفَ الْمَوْتَى مِنَ الأَحْيَاءِ

midya kabuğunun iki şıkkı gibi / Gökle deniz, sanki düğünleri şaşaalı ve koku ile dolu yeni evli iki çift / Veya da sanatın fırçasından çıkan bir ilk baharda-rki o mevsimdeki bayırın görünüşünden daha da güzeldir, çiçekçe de daha gönül ferahlatıcıdır / Ey Mısır'ın bilekleri onunla süslenen feyruze ve gümüş-ten mamul iki bilezik / Bunlar, sabahleyin güneş ışınlarında elmasa, akşam üzere de parlaklığı ile gümüşe döner / der... Şevki burada kuvvetli hayaliyle semalara yükselmiş, kullandığı beliğ uslûbun, vasıftaki inceliği ve yaratıcılığı ile okuyanı hayran bırakmıştır.

Şevki felâkete uğrayan şehirleri ve bunlar meyanında da:

«مَشَتِ الْحَادِثَاتُ فِي غُرَفِ الْحَمْـ رَاءِ مَشْيَ النَّعِيِّ فِي دَارِ عُرْسِ»

diye başlayan şiiriyle Granada'daki[23] Al-Hamra' sarayını, 1912 de vukubulan Edirne felâketini ve 1925 te Dimeşk'ı canlı bir şekilde ve içinden gelen hakiki bir duygu ile vasfetmiştir. Aynı zamanda başta Nil suları etkisiyle duvarları bozulup çürümeye başlayan (أَنْسُ الْوُجُود = Ünsulvucûd) sarayı ol-mak üzere Asvan'da-Güney Mısır'da- Firavun eserlerini vasfeden bir şiirinde de şöyle demiştir:

«قِفْ بِتِلْكَ الْقُصُورِ فِي الْيَمِّ غَرْقَى مُمْسِكاً بَعْضُهَا مِنَ الذُّعْرِ بَعْضَا
كَعَذَارَى أَخْفِينَ فِي الْمَاءِ بَضّاً سَابِحَاتٍ بِهِ وَأَبْدَيْنَ بَضّا
مُشْرِفَاتٍ عَلَى الزَّوَالِ وَكَانَتْ مُشْرِفَاتٍ عَلَى الْكَوَاكِبِ نَهْضَا
شَابَ مِنْ حَوْلِهَا الزَّمَانُ وَشَابَتْ وَشَبَابُ الْفُنُونِ مَازَالَ غَضّا
رُبَّ نَقْشٍ كَأَنَّمَا نَفَضَ الصَّا نِعُ مِنْهُ الْيَدَيْنِ بِالْأَمْسِ نَفْضَا
وَدِهَانٍ كَلَامِعِ الزَّيْتِ مَرَّتْ أَعْصُرٌ بِالسِّرَاجِ وَالزَّيْتُ وَضّا
وَخُطُوطٍ كَأَنَّهَا هُدْبُ رِيمٍ حَسُنَتْ صَنْعَةً وَطُولاً وَعَرْضاً
وَمَحَارِيبُ كَالْبُرُوجِ بَنَتْهَا عَزَمَاتٌ مِنْ عَزْمَةِ الْجِنِّ أَمْضَى»

="Nehire batmış ve şiddetli korkudan birbirlerine el verdiği halde görünen şu saraylara bir bak! / Bunlar, yüzerlerken yumuşak tenlerinin bir kısmını suda gizleyen ve diğer kısmını da gösteren bakire kızlar halinde görünüyorlar / Yok olup gitmek üzereler, zamanında ise yıldızlar ile boy ölçüşür, ayakta durur-

23) İspanya'da Granada şehri.

lardı / Fakat zaman onlarla onlar da zamanla beraber ihtiyarlamışlar, buna rağmen sanatlarının tazeliği hâlâ canlı / Ve orada nice tezyinler varki sanki sanatkâr ellerini ondan tamamiyle daha dün çekmiş gibi / Bir çok boyalar varki yüz yıllarca güneş altında kaldığı halde parlayan yağlı boya gibi görünmektedir / Bir nice çizgiler varki sanatça, ence ve boyca güzel olup sanki bir beyaz ceylanın kirpikleri gibi / Cinlerin kudretleri ve azimleri ile inşa edilip ayakta duran burclar gibi orada bir çok mihrablar var / demektedir.

Şevki, otomobili, uçağı, deniz-altılarını, dans salonlarını, kızılay, ve kızıl haç cemiyetlerini, bankaları ve şehirleri ve nice başka hususları asra uygun şiirlerle vasfettiği gibi (غاب بولون = Gab-Bolon)ı ve (البوسفور = Bosfor) gibi tabiatı da dile getiren çok değerli vasf şiirleri yazmıştır. Bir şeyi tasvir ettiği zaman bol manalarını muhtelif renklerde çıkararak uslûpta birbiriyle iyice kaynaşan şekilde idare eder ve netice itibarıyle yazdığı şiirde gözü ve kulağı dolduran hayat ve hareket bulunur idi.

Hicviyeleri: Şiirde hicviye nevi çok önemli olmakla beraber Ahmed Şevki bu hususun üzerinden pek hafif geçmiştir. Kendisinin bir zamanlar hicviye yazmayı arzuladığını, fakat ahlak ve esaletinin buna asla müsaade etmediğini, kendisine çeşitli konularda soru soran bir bayana cevap verir şeklinde yazdığı beyitlerde şöylece açıklamaktadır:

«قَالَتْ: كَأَنِّيَ بِالْهِجَاءِ قِلَادَةٌ
سَارَتْ فَقُلْتُ: هَمَمْتُ ثُمَّ تَرَكْتُهُ
أَخَذَتْ بِهِ نَفْسِي فَقُلْتُ لَهَا: دَعِي مَا شَاءَتِ الْأَخْلَاقُ لَا مَا شِئْتُهُ
مَنْ رَاحَ قَالَ الْهُجْرَ أَوْ نَطَقَ الْخَنَا هَذَا بَيَانِي عَنْهُمَا نَزَّهْتُهُ
اللهُ عَلَّمَنِيهِ سَمْحاً طَاهِراً نَزِهَ الْخِلَالِ وَهَكَذَا عَلَّمْتُهُ»

= "Bana soru soran bayan, nefâsetinden dolayı ezberlenerek unutulmayan beyitler hicviyededir dedi. Cevaben: bir himmet ettim, sonra da caydım / O sahaya merak sardım, fakat ona dedim ki: işi benim arzuma değil, ahlakın arzusuna bırak / Onu yazan terbiye ve edebe aykırı söz söyler, budur, beyanım benim / Beyanımı kusurlu olmaktan tenzih ettim / Tanrı bana beyanı temiz, musamahalı ve selim olarak öğretti, ben de onu o şekilde öğrettim / der.

Divanında üç türlü edebî hicviye bulunmaktadır:

A– Şiirlerinin muhtelif yerlerine serpilmiş bazı beyitler halinde olanlar.

Bu beyitler, şaire kötülük yapmış olan, fakat isim ve sıfatları açıklanmayan kimseler için söylenmiştir.

B– "المحجوبيات = Al-Mahcûbiyyât" ünvanı altında latîfevarî, mizah babından bazı arkadaşları hakkında yazdığı hicviyeler.

C– Mısır'ın genel valisi Lord Cromer gibi yurda hakaret eden kimselere cevaben yazdığı parçalardır. Mısır Başvekili Riyad Paşa hakkında yazdıkları da bu nevidendir.

Şair hicviyeye nadiren yanaşmıştır. Ciddî olarak yazdıkları, ancak genel ve asîl sebeplerden neş'et etmektedir. O ne sanatında ne de şiirlerinin sayısında hicviye sahasında fazla yazmamıştır. Bu nevi, şiirin esas gayelerinden biri olduğu halde Şevki tarafından onun terk edilmiş olması, münekkidlerin şiddetli tenkidine uğramıştır.

K. Şevki'nin siyasî şiirleri: 19 ncu ve 20 nci yüz yıl şairleri, halkla ve halka dönük siyasetle meşgul olmuşlardır. Eski şairler, genellikle yalnız emîr ve emîrin maiyyetini düşünürlerken Şevki yaşadığı devrin siyasî yönleri ile etkilenerek bu hususta bir çok şiir yazmış, fikir, inanç ve duyuşlarının kendisine verdiği ilhamla gönlündeki manaları kuvvetle yansıtmıştır. Bir yönden damarındaki türk kanı diğer yönden de şarklılık tesiri altında Türkleri övücü mahiyette şiirler kaleme almış, Türk Milletini öven pek çok şiir yazmış ve özellikle Gazi Mustafa Kemal'in İstiklâl Mücâdelesinde kazandığı zaferi dile getirmiştir.

Şevki, ayrıca doğup büyüdüğü Mısır'a siyasî bakımdan da çok bağlıdır. Eski ve yeni Mısır'ı öven çok kasideler yazmıştır. Sürgünden önce saray siyasetine sıkı olarak bağlı kalan şair, sürgünden sonra sarayın nimetini inkâr etmemekle beraber millî siyasete bağlanmış, önünde halk kitlelerini bulmuş ve Mısır'lıların sadık bir lisanı haline gelmiştir. Bu hususu belirten bir şiirinde diyorki:

«وَأَصْبَحَتِ الرُّعَاةَ بِكُلِّ أَرْضٍ عَلَى حُكْمِ الرَّعِيَّةِ نَازِلِينَا
فَعَجِّلْ يَا ابْنَ إِسْمَاعِيلَ عَجِّلْ وَهَاتِ النُّورَ وَاهْدِ الْحَائِرِينَا
فَدَاوِ بِهِ الْبَصَائِرَ فَهْوَ عِيسَى وَفُكَّ بِرَاحَتَيْهِ الْمُقْعَدِينَا»

="Büyükler her yerde yurttaşların arzularını dinlemektedirler / Ey Ismail'in oğlu acele et, ışığı, anayasayı getir ve şaşkınları hidayet et / Onunla basiretleri, kalpleri tedavî et ki o, Isa gibidir. Onun avuçlarıyle felce uğrayanların hastalıklarına çare bul/.

Şairin bu şiiri ile desteklediği yön, Mısır'ın iç ve dış siyasetinde tamamen özgürlüğünü, bağımsızlığını ve devlet nizamının da Mehmed-Ali Paşa ailesinin başkanlığında her sınıfı içine alan adil bir anayasa çerçevesi dahilinde olmasını talep etmesidir.

Şevki, Mısırlıktan ve Araplıktan doğan duyuşu ile bütün arap alemi hakkındaki fikirlerini eserlerinde tebarüz ettirmiş, Mecnûn-Leylâ, Amîret-ul-Endelüs ve Antara gibi konuları yalnız araplık düşüncesi etkisi altında seçmiştir. O, bütün arap doğusunu, tek kabile saymış ve bu hususta:

وَمَا الشَّرْقُ إلا أُسْرَةٌ أَوْ قَبِيلَةٌ تَلُمُّ بنيها عِنْدَ كُلِّ مُصَابِ

"Doğu, tek bir ocak veya oymaktan başka bir şey olmayıp her felâkette onun evlâtlarını bir araya toplar" demiştir.

Eski şairlerle mukayese edilirse Şevki, siyasî şiirlerinde çok muvaffak olmuş, onlardan daha geniş bir ufukla şiir yazmıştır. Genellikle bu hususta dini, muessir bir amil olarak almadığı gibi yüksek siyasî şiirlerinde kabile, ferd, cemaat ve partilerin taraftarlığını yapmayarak devlet ve arap dünyasını bir bütün olarak göz önünde tutmuştur.

1904 haziranında İskenderiye'de (Mehmed-Ali Sanat Okulu)'nun açılış töreninde Mısır Başvekili Riyad Paşanın ingiliz mutemedi Cromer'e yaranmak üzere Mısırlıları zemmeden hutbesini tenkîd eden Şevki diyorki:

خَطَبْتَ فَكُنْتَ خَطْباً لاخَطِيباً أُضِيفَ إلى مَصَائِبِنَا الْعِظَامِ

لَهِجْتَ بِالاحْتِلالِ وما أتاهُ وجُرْحُكَ مِنْهُ لَوْ أحْسَسْتَ دَامِي

"Nutuk çektin, hatîb değil bizim büyük felâketlerimize eklenen musibettin / Hissediyorsan, yaran kanamakta olduğu halde işgali övdün, getirdiklerini medhettin / demiştir.

L. Şairin dinî şiirleri: Şevki'nin hamriyatlarını, dans gecelerini, aşklarını vasfeden şiirlerini okuyan kimse, şairin dinle sanki hiç bir ilgisi olmadığı düşüncesine kapılır. Meselâ sarayda tertiplenen bir dans gecesini vasfeden şiirinin şu beyitlerinde:

« سَاقِي الطِّلا شُرْبُهَا وَجَبْ

عَابِدِينُ أَمْ هَالَةٌ عَجَبْ؟

هَاتِهَا مَشَتْ فَوْقَهَا الْحُقُبْ

بَابِلِيَّةً تَنْفُثُ الْحَبَبْ
إِنَّ كَرْمَهَا آدِمُ الْعِنَبْ
هُذِّبَتْ فَفِي دَنِّهَا الْأَدَبْ
اِسْقِهَا فَتًى خَيْرُ مَنْ شَرِبْ»

="Ey şarab sakîsi! Onu içmek gerekti / Abidin sarayı mıdır bu? yoksa hayranlık veren bir hâle midir? / Yıllanmış olduğu halde şarabı getir / Babilî olarak üzerine kabarcıklı köpükler saçılan şarabı getir / Onun çubukları, üzümün esmeridir / Yoğurulmuştur, küpünde edeb ve terbiye vardır / Ey delikanlı! onu en iyi içene sun / diye şarabı vasfetmektedir.

Bir taraftan böyle diyen Şevki, diğer taraftan:

رَبَّنَا اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الذُّنُوبَ وَاهْدِنَا الْحِكْمَةَ فِي كُلِّ الْفِعَالِ
رَبَّنَا وَاحْفَظْ بِنَا أَوْطَانَنَا وَاجْعَلْ الْمِلَّةَ فِي أَوْجِ الْكَمَالِ

="Ey Allahım! bizi günah işlemekten uzaklaştır ve her işimizde bizi hikmete hidayet et / Ey Tanrım! yurdlarımızı bizimle koru ve milleti kemalin zirvesine çıkar / diyen duasını da vecd içinde söylemiştir.

Hazret-i Peygamberi öven bir kasidesinde ona bütün kalbile sığınarak zayıf kalan müslümanlara şefaatte bulunmasını isteyen şu beyitlerinde şöyle diyor:

أَدْعُوكَ عَنْ قَوْمِي الضِّعَافِ لِأَزْمَةٍ فِي مِثْلِهَا يُلْقَى عَلَيْكَ رَجَاءُ
مُتَفَكِّكُونَ فَمَا تَضُمُّ نُفُوسَهُمْ ثِقَةٌ وَلَا جَمَعَ الْقُلُوبَ صَفَاءُ

="Ey Peygamberim! zayıf milletimin uğradığı bunalımı görmek için seni çağırıyorum, böyle hallerde ümit sendendir / Onlar birbirinden ayrılmışlar, ne güven onların nefislerini ne de sevgi kalplerini bir araya toplamıştır.

Şevki, zühd şiirleri, Nehc-ul-Burde, İlâ Arafât, Annecâ, Dacce-l-Hacîc gibi bir çok dinî şiir yazmış ve bunlar, onun içinden gelen bir hakikatın ifadesi olarak fışkırmıştır. Bu nevi şiirlerinde Allah, Muhammed, Kuran, Sahabe, Halifeler, Hilâl, Gufran ve Ahiret gibi konuları ele alarak işlemiştir ve Hazret-i Muhammed'i vasfeden bir şiirinde:

أَشْرَقَ النُّورُ فِي الْعَوَالِمِ لَمَّا بَشَّرَتْهَا بِأَحْمَدَ الْأَنْبَاءُ
أَشْرَفُ الْمُرْسَلِينَ آيَتُهُ النُّطْ قُ مُبِيناً وَقَوْمُهُ الْفُصَحَاءُ

="Haberler, Ahmed'in gelişini müjdeleyince kâinata nur doğdu / O, beliğ olan kavmi arasından mucizesi Kuran olduğu halde gelen en büyük elçidir / demektedir. Şevki şiirlerinde ayni zamanda diğer dinlere karşı sevgi ve takdirini de beyan eden hususları belirtmiş ve başarılı olmuştur.

«إِنَّمَا نَحْنُ مُسْلِمِينَ وَ قِبْطاً أُمَّةٌ وُحِّدَتْ عَلَى الأَجْيَالِ
أَلَمْ نَكُ مِنْ قَبْلِ الْمَسِيحِ بْنِ مَرْيَمَ وَمُوسَى وَطَهَ نَعْبُدُ النِّيلَ جَارِيا»

"Biz müslümanlar ve Kıbtîler nesiller boyunca birleştirilmiş bir milletiz / Isa, Musa ve Muhammed'den önce akan Nile tapmıyor muyduk?

M. Şevki'nin ictimaî şiirleri: Talim ve terbiyenin bir milletin edebî ve aklî hayatında baş rol oynayan bir amil olması hasebiyle şair bu yöne büyük önem atfetmiş ve öğretmenin bu alanda yüksek bir makama sahip olduğunu şöylece belirtmiştir:

«قُمْ لِلْمُعَلِّمِ وَفِّهِ التَّبْجِيلا كَادَ الْمُعَلِّمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولا
«أَعَلِمْتَ أَشْرَفَ أَوْ أَجَلَّ مِنَ الَّذِي يَبْنِي وَيُنْشِئُ أَنْفُساً وَعُقُولا؟

="Öğretmene ihtiramen ayağa kalk, onun büyüklük hakkını îfa et, zira o, her nerede ise elçi derecesine yükselmek üzeredir / Nefisleri ve akılları terbiye edenden daha yüce ve daha şerefli olan kimseyi gördün mü? / der. Küçükleri özellikle öğrenime teşvik için hem lisan seviyesini hem de zihniyet hususunu nazar itibara alarak türlü dua şiirleri, okul şarkıları ve çeşitli hikâyeler yazmıştır. Bu hikâyeleri, başka çeşit şiirleriyle beraber, divanının dördüncü cildini teşkil etmekte olup 709 beyitten ibaret 55 parçadır. Filvaki bu alanda kendisinden önce şiir yazmış olanlar bulunmuş ise de o, eskilerin takip ettikleri şiirle hikâye yazmak hevesini gayeleştirmek suretiyle bu nevi şiirini küçükleri talim ve terbiyede ve onlara ahlaki prensipler aşılamak alanında kullanmış ve çocuklara edebî yön vermeye çalışmıştır. Meselâ ünlü Mısır Prensi Muhammed Abd-ul-Munim'e çocukken yazdığı uzun bir şiirde ona nasihatta bulunarak diyorki:

«اُعْبُدِ اللهَ بِعَقْلٍ يَا بُنَيَّ وَ بِقَلْبٍ مِنْ رَجَاءِ اللهِ حَيّ
اُرْجُهُ تُعْطَ مَقَالِيدَ الْفُلْكْ وَاخْشَهُ خَشْيَةَ مَنْ فِيهِ هُلِكْ»

="Ey evlâtçığım! Tanrıya akılla ve ondan ümit dolu bir kalple ibadet et / Ondan isteyeceğini iste, sana geminin (devletin) idâresi verilir, fakat uğurunda gidenlerin akibetlerinden ibret alarak ondan kork / demiştir. Şevki bundan

başka şunları da belirtmiştir: eski ve tarihî olaylara işaret etmeyi unutmamış, konuyu bu günkü çağdaş hayata bağlamak suretiyle çeşitli yönleri ele almıştır. Meselâ hayvanları dile getirerek (Hicazda iki güvercin) ile vatan sevgisine, (Yerli horoz ve hint horozu) ile sömürgeciliğe, (Nudûr-ul-Hadim) ile kıralların akibetlerine ve (Fil ve tavşan ümmeti) ile de zayıfların kuvvetliye karşı yekvucut olup zafer kazanmalarına işaret etmiştir.

Şevki burada çocuklar için kullandığı değerli dil kolaylığına epeyce derin manaları da ifade eden hususları ekleyebilmiştir. Şiirini böylelikle çocukların sindirebilecekleri kolaylık seviyesine inerek yazdığı gibi olgun bir edib olduğunu da açıkça ortaya koymayı başarmıştır.

Meselâ (حِمَارُ السَّفِينَةِ = Himâr-us-sefîneh) adlı fablında:

« سَقَطَ الْحِمَارُ مِنَ السَّفِينَةِ فِي الدُّجَى فَبَكَى الرِّفَاقُ لِفَقْدِهِ وَتَرَحَّمُوا
حَتَّى إِذَا طَلَعَ النَّهَارُ أَتَتْ بِهِ نَحْوَ السَّفِينَةِ مَوْجَةٌ تَتَقَدَّمُ
« قَالَتْ خُذُوهُ كَمَا أَتَانِي سَالِماً لَمْ أَبْتَلِعْهُ لِأَنَّهُ لَا يُهْضَمُ »

="Eşek karanlıkta gemiden düşmüş, arkadaşları onun kaybolmasına ağlamışlar ve ona acımışlar / Gün ağardığı zaman gemiye doğru ilerleyen bir dalga / "Bana sağlam olarak geldiği gibi onu benden sağlam olarak teslim alınız; zira hazm olunmaz" demiştir.

Bu tür şiirlerinin diğer bir özelliği de beyitleri arasına ayrıca değerli hikmetlerin de serpilmiş olmasıdır ki bu beyitlerin genellikle hikâyelerinin sonlarına geldiği görülmektedir. Mesela: (As-Selûkî vel-Cevad')ın sonunda:

« أَمَا تَرَى الطَّيْرَ عَلَى ضَعْفِهَا تَطْوِي إِلَى الْحَبِّ مِئَاتِ الْبِلَادِ ؟! »

="Kuşların zayıf olmalarına rağmen tane bulmak için yüzlerce memleketi aştığını görmüyor musun? / demiştir.

(As-Saleb-u ve-d-Dîk) başlıklı çocuk şiirinin sonunda da:

« مُخْطِيءٌ مَنْ ظَنَّ يَوْماً أَنَّ لِلثَّعْلَبِ دِينَا »

="Tilkinin dini olduğuna bir gün inanan aldanıyor / demektedir.

Şevki, başta Mısır olmak üzere arap dünyasında kadınlar hakkı ve hürriyetinin istendiği bir zamanda onlara öğrenim sağlanmasında ve evlenmeleri

sorunlarında, az da yazmış olsa, onlardan yana mudafaaya girişmiş ve öğrenim yapmaları gerektiğini belirterek yazdığı bir şiirde şöyle demiştir:

خُذْ بِالْكِتَابِ وبِالْحَدِيثِ ... وَسِيرَةِ السَّلَفِ الثِّقَاتِ
هٰذَا رَسُولُ اللهِ لَمْ ... يَنْقُصْ حُقُوقَ الْمُؤْمِنَاتِ
اَلْعِلْمُ كَانَ شَرِيعَةً ... لِنِسَائِهِ الْمُتَفَقِّهَاتِ
رُضْنَ التِّجَارَةَ وَالسِّيَاسَةَ ... وَالشُّئُونَ الْأُخْرَيَاتِ

="Kuranı, hadisi ve güvenilir geçmiş insanların hayatını nazar itibara al / İşte Tanrı'nın elçisi, mümin kadınların haklarını eksiltmemiştir / Bilgi, onun din bilgili kadınlarına bir kanundu / Ticâret, siyaset sahalarında ve ahiret işlerine çalıştılar /.

Şair, genç kızların ihtiyarlarla evlendirilmelerine ve erkeklerin de birden fazla kadın almalarına karşı çıkmıştır ve bu hususta yazdıklarında:

«الْمَالُ حَلَّلَ كُلَّ غَيْرِ مُحَلَّلٍ ... حَتَّى زَوَاجَ الشِّيبِ بِالْأَبْكَارِ
مَا زُوِّجَتْ تِلْكَ الْفَتَاةُ وَإِنَّمَا ... بِيعَ الصِّبَا وَالْحُسْنُ بِالدِّينَارِ»

="Mal, helâl olmayan her şeyi, hatta ihtiyarların bakire genç kızlarla evlenmelerini helâl kılar / O genç kadın evlendirilmiş değil, lâkin gençliği ve güzelliği para ile satılmış / demektedir.

Kadınların başörtüsüz gezmeleri hakkında ise Şevki, ilk önceleri saray etkisi altında fikirini açıkça beyan edememiştir. Onların açık gezebilmekte haklı olduklarını müdafaa eden Kasım Emin'e yazdığı mersiyede ona hitaben şunları demiştir:

«مَاذَا رَأَيْتَ مِنَ الْحِجَابِ وَعُسْرِهِ ... فَدَعَوْتَنَا لِتَرَفُّقٍ وَيَسَارِ

="Örtüde ne gibi bir zorluk gördün de bizi yumuşaklığa ve tesahüle çağırdın?/ Fakat sonraları da, kadınları ahlak ve fazilete davet ederek:

«فَقُلْ لِلْجَانِحِينَ إِلَى حِجَابٍ ... أَتُحْجَبُ عَنْ صَنِيعِ اللهِ نَفْسُ!
إِذَا لَمْ يَسْتُرِ الْأَدَبُ الْغَوَانِي ... فَلَا يُغْنِي الْحَرِيرُ وَلَا الدِّمَقْسُ»

="Kadınların örtünmeleri fikirine meyil gösterenlere deki nefis Tanrının mahluku sıfatıyle ondan gizlene bilir mi? / Eğer güzelleri edeb ve terbiye örtmezse onları ne ipek ne de kalın beyaz ipek nevi örtemez/ der.

N. Şevki'nin şarkıları: Bazı şiirler, muhtelif asırlarda bestelenmiş, şarkı olarak türlü sahnelerde okunmuş ve muganniler bu şiirleri büyük bir zevkle terennüm etmişlerdir. Bunlardan ilham alan Şevki, şarkı ve şarkıcılarla pek alakadar olmuştur. "Mısır'da onlardan seçkin birisinin öldüğünü duyduğu zaman cidden çok müteessir olurdu. Bu sebepledirki onlar hakkında mersiyeleri çoktur".[24]

Şevki, hem doğu hem de batı bestelerini çok sevmiştir. Kendi şiirlerinin terennüm edilmesiyle bu yoldan eskiden şiir ravilerinin gördükleri görevi muganniisine ve dolayısıyle halka gördürmek isterdi. O, şarkı şiirlerini, en iffetli söz ve uslûplarla ve dinleyenin gönlünü coşturan ince manalarla işleyerek meydana getirmiştir. Bu sebeple bu tür şiirlerini muganniisinden naklen hem ciddî, vakur bir ihtiyarın dilinde hem de oynayıp gülen bir gencin ağızında buluruz. Kalpleri coşturur, ince hislerle fazilet dolu beyitlerini ev hanımları ve genç kızlar tekrarlamakta ruhî bir lezzet bulurlar, neşe duyarlar.

Şair bu alanda arap dünyasının en önemli ses sanatkârı Muhammed Abd-ul-Vahhab'ı kendisine ömrü boyunca arkadaş edinmiş[25], seyahatlarında, genellikle gittiği her yere, Fransa'ya, Lübnan'a ve Şam'a onu beraberinde götürmüş[26], himaye etmiş ve hemen her meclisinde bulundurmuştur; zira Şevki, şiirlerinin halk arasına yayılmasını ve özellikle yeni kuşağı etkilemeyi içinden arzu etmiştir. 1967 şubatında Kahire'de toplandığımız edebî bir mecliste Ahmed Şevki konusuna değindiğimiz zaman Millî Eğitim Bakanlığı genel teftiş kurulunun sabık başkanı emekli ustâd Mahmud El-Hulî, bu hususu destekleyen ve bizzat şahid olduğu bir sahneyi bize şöylece anlattı idi: "... henüz gençtik. Beş, altı arkadaş, bizzat şairimizin şahsî daveti üzerine Al-Matariye'deki villasına gitmiştik. Mureffeh bir aristokrat hayatı yaşayan Şevki, bizi karşılayıp salona aldı. Orada bir çok zevat ve paşalar vardı. Şarkı başladı. Muganniisi Abd-ul-Vahhab tatlı sesiyle Şevki'nin şiirini okuyordu... bir aralık Ahmed Şevki'ye baktım, bir de ne göreyim, eline bir kadeh içki almış, ayakta olduğu halde diğer eliyle de yanındaki sütuna sarılmış, hem vecd içinde muganniisini dinliyor, hem de yanaklarına mercimek taneleri büyüklüğünde pırıl pırıl göz yaşları akıyordu... Bir aralık şarkı durdu, hararetli alkışlar kıyametti. Sonra bir aralık sükûn içinde geçti. Her halde meclisteki yüksek tabakanın bize karşı küçümserlikle bakışı neticesi olacakki şair göz yaşlarını dindirerek hazır olanlara hitaben: sayın misafirlerim, bu gençler benim küçük arkadaşlarımdır.

24) Dr. Şevki Dayf : « شَوْقِي شَاعِرُ الْعَصْرِ الْحَدِيث » sayfa 169.

25) Dr. Hüseyin Şevki: « أَبِي شَوْقِي » sayfa 135.

26) Al-Amîr Şakîb Arslan: « شَوْقِي » sayfa 49–1936.

Bir gün gelir, teşrif ettiğiniz bu tatlı meclislerimiz sona erer, fakat şiirlerim bu genç ravilerde yaşayacak" demiş olduğunu nakletti idi.

Demek oluyor ki Ahmed Şevki de, her şair gibi, şiirlerinin yayılmasını ve bunların halk arasında yaşamasını candan arzuluyor ve bu hususu sağlayacak vesilelere büyük önem veriyordu.

Şair, bu alanda ve ömrünün sonlarına doğru, her eve girmek suretiyle şöhretini yayabilmek için daha çok avamın zihniyetine uygun yeni bir adım daha atmıştır. O da, halk dilinde, vezin ve kafiyeler dışı olarak, aynen hicrî beşinci yüzyılda Endelüs'lü Ibn Kuzman'ın yaptığı gibi, zecel yani halk şiiri yazmış olduğunu görüyoruz. Bir örnek olarak şu şiirini verelim:

النِّيلْ نَجَاشِيْ حُلَيْوَهْ أَسْمَرْ
عَجَبْ لِلُونُهْ دَهَبْ وَمَرْمَرْ
أَرْغُولَهْ فِي إِيدُهْ يِسَبِّحْ لِسِيدُهْ
حَيَاةْ بِلَادْنَا يَا رَبْ زِيدُهْ
قَالَتْ: غَرَامِي فِي فُلُوكَهْ وَسَاعَهْ نُزْهَعْ الْمَيَّهْ
لَمَحْتِ عَ الْبُعْدِ حَمَامَهْ رَايِحَهْ عَلَى الْمَيَّهْ وَجَايَّهْ
وِقِفْتِ أُنَادِي الْفَلَايْكِي تَعَالْ مِنْ فَضْلَكْ خُدْنَا
رَدَّ الْفَلَايْكِي بِصُوتْ مَلَايْكِي
قَالْ: مَرْحَبَاً بِكُمْ مَرْحَبَتَينْ دِي سِتِّنَا وَانْتَ سِيدْنَا
هِيلَا هُوبْ هِيلَا
جَتِ الْفُلُوكَهْ وَالْمَلَّاحْ وَنَزَّلْنَا وَرَكِبْنَا
حَمَامَهْ بِيضَا بِفَرْدْ جَنَاحْ تُوَدِّينَا وَتَجِيبْنَا
وَدَارَتِ الْأَلْحَانْ وَالرَّاحْ وَسَمِعْنَا وَشِرِبْنَا
هِيلَا هُوبْ هِيلَا

="Nil Habişîdir, tatlı ve esmerdir / Rengi, hayranlığı mucib, altın ve mermerdir / Elinde erganun, efendisine şükrediyor / Yurdumuzun hayatıdır, ey Tanrım, bereketini artır/.

"Kadın dediki: aşkım sandalda çoşar suda gezerken / Uzakta bir güvercin gördüm, suya gidip geliyor / Sandalcıyı çağırmaya kalktım: gel rica ederim, bizi al dedim / Sandalcı, melâike sesiyle cevap verdi / Ve dedi: size bir merhaba demek merhabalar söylemektir, bu hanım, efendimizdir, sen de beyimizsin / H A Y D İ, hop, H A Y D İ.

"Sandal geldi, sandalcı da, kıyıya indik ve bindik / Bizi alıp götüren ve getiren tek kanatlı beyaz güvercin / Şarkılar okundu, şaraplar sunuldu, içtik ve doyduk / H A Y D İ, hop, H A Y D İ.

O. Şevki'nin temsilî şiirleri:

Ahmed Şevki, temsilî sahne hikâyelerini yaratabilmekle devrinin sabırsızlıkla beklediği bu büyük eseri başarmıştır. Henüz Fransa'da iken Ali Bey Al-Kabîr temsilini hazırlamaya başlamış, fakat memlekette şiirde yenilik aleyhinde karşılaştığı ağır tepkiler yüzünden bizzat kendi eliyle kapattığı bu kapıyı otuz yıl sonra ve ölümünden ancak dört beş yıl önce yeniden açmıştır.

Arapların, muhtelif devir edebiyat tarihlerinde lirik yani gınaî şiir türü dediğimizden fazla öteye gidemedikleri bir hakikattır. Kasasî tür şiir, türlü edebî devirlerde zaman zaman bir çekirdek halinde belirmiş ise de bu husus zamanın arap karakterine uymadığı için pek sathî işlenmiş, Al-Hutaya'nın (vasf Kerem) şiirinde olduğu gibi iki beytinde ve Ömar-ubnu Ebî Rabia'nın gazellerinin bazı beyitlerinde "dedim, dedi" den ve iki kişi arasında cereyan eden bir kaç beyitten ibaret kalmıştır ve abbasî devrinde de gayet sathî olarak bir örneğini Abu Nuvas denemiştir.

Şevki ise batıda çok gelişmiş olan bu türü büyük bir muvaffakiyetle arab edebiyatına bütün karakterleriyle aktarmayı başaran ilk arap şairi olmuştur; nitekim o bu konuda birisi nesir olmak üzere altı dram ve iki de komedi yazmıştır. Bunlardan üçü (Kleopatra, Kambîz, ve Ali Bey Al-Kabîr) millî Mısır etkisi ve diğer üçü ise (Mecnûn Leyla, Antara ve nesir olarak yazdığı Emîret-ul-Endelüs) arap-İslâm tesiri altında yazılmıştır. Komedileri As-Sitt-ul-Hudâ ile Al-Bahîle eserleridir.[27]

Şevki yazdığı dram şiirlerini batı usûlü bölümlere ve perdelere ayırarak kaleme almıştır. Konunun başında genellikle yerlerin, elbiselerin ve oynayan-

27) Tahir At-Tanahî: «شوقى و حافظ» sayfa 37–1967.

ların vasıfları geçer. Dramını, dinleyicileri mücâdeleyi anlamaya hazırlayan bir giriş safhasiyle başlar, fiiller yavaş yavaş büyür, sözler artar, konuda düğüm noktası açıkça ortaya çıkar, sonra da bu hal olunur ve birbirini kovalayan bütün bu hareket, bağlantılı olayları yekdiğerini rabteden sebeplere dayanır. Evsaf, a'mal, ve efalile kendilerini tanıttıran bir çok kimseler arasından iki kahraman temayüz eder, dramdaki ilk perdeden başlayarak hayırla şer, sevgi ile ödev arasında doğan tartışmanın başlangıcının ne olduğu öğrenilir. Hadiseler, amiller, meyiller, duygu ve efaller büyür, böylece dramın konusu, şifahî temsille gözümüzün önünde canlanır, yavaş yavaş bütün ebadiyle ilerler, çalışmalar ve gayretler inkişaf eder, sonra da tahavvül noktasına dayanır ve dram süratle neticelenir.

Ahmed Şevki, şiirlerini dram sanatının bütün esaslarını bilerek yazmıştır. Anlaşıldığına göre o, 17 nci yüzyılda Fransa'da vücut bulan klâsik sahneyi beğenmiş, konularını daima tarih ve kahramanlık safhalarından alan Pierre Corneille ve Jean Racine gibi ediplerin eserlerinden etkilenmiştir. Şevki dramlarında genellikle aristokrat görüşünü muhafaza etmiştir. Günlük hayattan fazla, kıralların, prenslerin ve büyüklerin hayatları ile ilgilenerek sanki alışılan mutâd hayata girip yaşamak istememiş, bundan daha üstün bir seviyeye yükselmeyi arzu etmiştir. Kullanılan dil de alışılandan üstün belâgatlı bir seviyededir.[28]

Ahmed Şevki, Şakspîr'in "Antonio ve Kleopatra" temsilinden ilham alarak Mısır kraliçesinin hayatını canlandırmış, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak macerasına atılan "Ali Bey Al-Kabîr"in hayatını kaleme almış ve Mısır'ı fetheden iranlı kıral "Kambîz"in kıssasını yazmıştır.

Şair Şevki'nin klâsik fransız okulu etkisinde kaldığına bir delil, şiirlerinin sahnelerde gösterilirken hakiki olayların fiilî temsilinden uzak kalmış olmasıdır. Antonio ile Oktavius, Kambîz ile Mısırlılar ve Ali Bey ile rakibi Muhammed Bey Abu-z-Zahab'ın aralarında vaki fiilî savaşlardan sahnede eser görünmemekte olup bunu biz yalnız aktörlerin sözlerinden anlamaktayız. Görüldüğü gibi klâsik okula kuvvetle bağlı kalmıştır, fakat öte taraftan fransız romantik okulundan da etkilendiği aşikârdır. Ayrıca temsillerinde "fikra" unsurunu kullanmış olması, onu romantik ve klâsik okullardan ayıran bir özelliktir. Meselâ Kleopatra'nın nedimi Ensu, kütüphane memuru Zenon'la alay ederek diyor ki:

« وَمَا الْكُتْبُ قُوتِي وَلا مَنْزِلِي فَمَا أَنَا سُوسٌ وَلا أَنَا فَارُ »

28) Prof. Dr. Şevki Dayf : « شَوْقِي شَاعِرُ الْعَصْرِ الْحَدِيث » sayfa 181.

= Kitaplar, ne benim ekmeğim ne de evim. Ben ne tahta kurduyum ne de fâre /...

Kleopatra dramının başka bir yerinde yine aynı şahsa hitaben:

«إِذَا مَا نَفَقْتَ وَمَاتَ الْحِمَارُ أَبَيْنَكَ فَرْقٌ وَ بَيْنَ الْحِمَارِ؟!»

=Eğer sen geberirsen, eşek de vefat ederse eşekle senin aranda fark var mıdır? / diyor. Başka bir münasebetle de:

اَلْفَارُ فِي مَكْتَبَةِ الْقَصْرِ نَطَقْ
يَقُولُ إِنْ أَسْرِقْ فَزِينُونُ سَرَقْ
هَمِّي فِي الْجِلْدِ وَهَمُّهُ الْوَرَقْ
يَسْطُو عَلَى آثَارِ كُلِّ مَنْ سَبَقْ

= Sarayın kütüphanesinde fâre dile geldi / Diyor ki çalıyorsam Zenon çaldı demektir / Benim düşüncem kap kemirmektir, onun ki de kâğıt / Bütün kendisinden evvelkilerin eserlerine el uzatıyor / demiştir.

O bu özelliğe muvazi olarak temsillerinde ikinci bir yenilik daha yaratmıştırki o da temsil parçaları arasında bestelenmiş şarkılar bulundurmasıdır; sebebi halkın, ses sanatkârı Selâme Hicazî gibilerin halk dilindeki temsillerinde besteli parçalar işitmeye alışmış olmasıdır. Şevki böylece, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi kendisinin yalnız temsil şiiri sanatında değil, ayni zamanda, şarkı ve beste sanatında da başarılı olduğunu isbatlamak istemiştir.[29] Şevki'nin temsillerde gösterdiği bu özellik, bu tür şiiri kaleme almadan önce yazdığı şarkı şiirlerinin etkisinden doğmuştur. Bilindiği gibi eski helen sahnesinde muhavere ve şarkı vardır, fakat bu şarkılar orada, perdeler arasındaki istirahat esnasında bir koro halinde söylenmiştir. Romalılar da eskiden ayni usûlü uygulamışlardır. Çağdaş Fransa'da ise temsille şarkı arasındaki bağlantıyı ayırmışlar, şarkıyı sahneden alarak temsili yalnız muhavereye terk etmişlerdir. Fakat temsilî şarkıdan da vaz geçilemeyeceğine göre "opera" ve "operet" gibi muzikal temsilleri yaratmışlardır. Şevki de halkın bu meyline cevap verebilmek için temsillerine musikiyi bu yolla sokmak lüzumunu hissetmiş ve bu hususu Kleopatra dramında ilk defa büyük bir muvaffakiyetle işlemiştir. Bu eser 1929 da yayınlandığı zaman büyük bir ilgi ve muazzam bir takdirle karşılanmıştır.

29) Prof. Dr. Şevki Dayf: ayni kaynak.

Ahmed Şevki, bilinen bu konuya, yerli renkleri katmayı bilmiş, yılan besleme, onunla benzetmeler yapma ve el çizgilerini okuma gibi eski Mısır adetlerini belirtmiş, bu meyanda ahlâkı da çok iyi tasvir etmiştir. Şiiri son derece parlaktır ve her bölümü, dinleyicinin ruhunda derin tesir bırakan bir beyitle sona erer. O, öte yandan tenkid edilebilecek bazı sahnelere de yer vermiş, meselâ ihtiyar Zenon'un Kleopatra'yı sevmesi, Habî ile Helena'nın kıraliçenin cenazesi önünde sevişmeleri yerinde olmamıştır. Şair, Antere dramında olduğu gibi bu temsilinde de, bazı târihî hakikatlara aykırı hareket etmiştir. Burada Kleopatra'yı ancak Mısır ve Mısır tahtı için yaşayan yüksek seciyeli, vatanperver, temiz bir kraliçe olarak göstermiş[30] ve şöyle tasvir etmiştir:

« أَمُوتُ كَمَا حَيِيتُ لِعَرْشِ مِصْرَ وَأَبْذُلُ دُونَهُ عَرْشَ الْجَمَالِ »

= Mısır tahtı için yaşadığım gibi onun için öleceğim ve önünde güzellik tahtını fedâ edeceğim /. Ve başka bir yerde ise:

« نَسِيتُ الْهَوَى وَنُصْرَةَ أَنْطُونْ يُوسَ حَتَّى غَدَرْتُهُ شَرَّ غَدْرِ
عَلِيمَ اللهُ قَدْ خَذَلْتُ حَبِيبِي وَأَبَا صِبْيَتِي وَعَوْنِي وَذُخْرِي
مَوْقِفٌ يُعْجِبُ الْعُلَا كُنْتُ فِيهِ بِنْتَ مِصْرَ وَكُنْتُ مَلِكَةَ مِصْرَ »

= Aşkı ve Antonius'a yardımı unuttum ve ona tam manasiyle hiyanette bulundum / Tanrı biliyor, sevgilime, çocuklarımının babasına, yardımcıma ve velinimetime yardımdan vazgeçtim / Fakat bu, büyüklüğü tatmin eden bir durumdur; zira ben orada Mısır kızı ve Mısır kıraliçesi sıfatiyle harekette bulundum / diyor.

Şairin nesirleri:

Ahmed Şevki gençliğinde biribiri arkası sıra (عَذْرَاءُ الْهِنْد = Azra-'ul - Hind), (لَادْيَاسْ = Ladyas) ve (وَرَقَةُ الْآس = Varakt-ul Âs) adlı nesir olarak hikâyeler yazmıştır. Asıl eseri olan Ali Bey Al-Kabîr dra-

30) Şevki'yi yakından tanıyan ünlü muharrir Tahir At-Tanahî, Şairin neden bu şekilde davrandığını şöyle anlatıyor: "Ahmed Şevki bu hususu bana şöyle anlattıydı: Bu temsili yazmadan önce sinemaların birisinde bir fransız kıraliçesinin halini arzeden bir filim seyrediyordum. Senarist, onu şehvetine esir bir kadın olarak tasvir ediyordu. Hakikatta kıraliçeye acıdım ve kendi kendime dedim ki rezaletleri halka aksettirmekten ne fayda umulur? üstelik tarihte nice yanlışlıklar vardır. İşte burada birdenbire aklıma Kleopatra geldi..." « شوقي وحافظ » sayfa 40–1967 Kahire.

mına girmeden önce bir alıştırma mahiyetinde giriştiği bu çalışmalar yarıda kalmış, sonra üzerinde çalışmaya başladığı bu dramı da 1932 ye kadar tamamlanamamıştır.

Şair, Azra'ul-Hind hikâyesinin konusunu Mısır firavunu Ramses II. devrine rastlayan eski Mısır tarihinden almıştır. Ladyas kıssası, konu itibarıyle değişik olsa da, "Kambîz" temsilî hikâyesine bir başlangıç mahiyetindedir. Varakt-ul-Âs'ın mevzuu ise kıral Sabur'un bir arap kalesini zabt ettiğini tasvir eden bir İran efsanesinden alınmıştır. Bu hikâyelerde tarihî olaylardan fazla hayalî ve edebî düşünceler yer almış ve bu suretle bunlar "BİN BİR GECE" masallarında okuduğumuz hayalî hikâyelerin yeni şekline bürünmüştür. Şevki burada batı zevki ile kıssa yazmaya yalnız aşk ve hiyanet konularında ona yaklaşabildiği gibi, Ladyas ile Azra'ul-Hind kıssalarında da Al-Harîrî'nin makamat uslûbundan etkilenmiş ve orada çok seci' kullanmıştır. Sanki o bununla yeni kuşağa belâgat, bediiyyat telkin eden öğretici mahiyette bir eser meydana getirmiştir. Hakikatta bu üç hikâye neticede ne "Bin bir gece" de olduğu gibi halk kıssasına benzemiş, ne de Al-Harirî'nin makamatı mertebesine yükselmiştir. Fakat At-Tanahi'ye göre mensûr şiirin güzellikleri ve kusurları vardır. Şevki'nin "Asvak-uz-Zahab" adlı kitabında derlenen yazıların bir çoğunda "onun bu bapta kabiliyet ve kudret sahibi olduğuna delâlet eden gayeye kadar yükseldiğini görürüz. 45 yıl kadar şiirle uğraşan Şevki, şiirde yarattığı güzellikleri nesirde de yaratmıştır"[31] ve mulahaza edildiğine göre şair makamat yazı türünden çok etkilenmiştir.[32] Bunlardan başka nesir olarak çoğu seci' kalıbına dökülen sosyal tenkîd konusu ile ilgili

الحرية ، اَلْوَطَنُ ، الذِّكْرَى ، اَلْحَيَاةُ ، اَلشَّمْسُ ، قَنَاةُ السُّوَيْسِ ، اَلْجُنْدِيُّ اَلْمَجْهُولِ ، تيمان ، اَلْأَسَدُ ، اَلْمَالُ ، شَاهِدُ الزُّورِ ، اَلْقَلَمُ ، اَلْخَيْرُ ، اَلشَّبَابُ ، اَلْمَوْتُ ، اَلصَّلَاةُ ، اَلْمَسْجِدُ الحَرَامُ ، اَلْغَدُ ، اَلْيَوْمُ ، اَلْأَمْسُ ، اَلْأَهْرَامُ ، اَلْكَاتِبُ اَلْعُمُومِي ، اَلْأُمُومَةُ ، اَلْجَمَالُ ، اَلزَّكَاةُ ، اَلحَجُّ ، اَلصَّوْمُ ، اَلسَّاقِيَةُ ، اَلزَّهْرَةُ

31) Tahir At-Tanahî : «شوقی و حافظ» sayfa 69.

32) Prof. Dr. Şevki Dayf: «شوقی شاعر العصر الحدیث» sayfa 292.

gibi nesir yazıları olup bunlarda makamatlardan fazla farklı olmayan karşılıklı, ahenkli cümleler kullanmıştır. Bunların ekserisini, Az-Zamahşerî'nin (Atvak-uz-Zahab) veya Al-İsfehanî'nin (Atbak-uz-Zahab) unvanlı eserlerine benzeterek (أَسْوَاقُ الذَّهَبِ = Asvak-uz-Zahab) adıyle tanınan eserinde toplamıştır. Seci'ı arapçanın ikinci derecede şiiri olarak gören Ahmed Şevki, Asvak-uz-Zahab'inde "seci', arapçanın ikinci şiiridir. Fasih lisanın yumuşak ve uysal kafiyesidir. Tabiî şair onu rahatlıkla kabul eder. Sanatkâr yazar onunla hayale dalar. Seci'ı çirkin ve kusurlu sayanlar, arapçaya zulüm ediyorlar" der. Eserinin ön sözünde Az-Zamahşarî'nin ve Al-İsfehanî'nin yukarıda işaret edilen makamatlarına değinerek: « سَمَّيْتُ هَذَا الْكِتَابَ..... حَبَّرْتُهَا وَ وَشَّيْتُهَا ..... » = İşbu kitabı onların isimlerine benzer bir isimle adlandırdım. Eserlerinin mükemmelliğine yakın bir güzellikle süsledim. Orada ancak çeşitli suretteki manaları ve türlü konulardaki haberleri kapsayan derin mefhumlu kelimeler bulunmaktadır. Bazılarının üzerinden çok zaman geçmiştir. Onları yazmakta kalem ihtiyarlamıştır. Yazarlardan ve bilginlerden, hayırları ve şerleri dokunmayanlar bile bundan haberdarlardır. Yine bu kelimelerden dillerde dolaşnalar bu günlerde çoğalmış, kendiliğinden kaleme gelmeye başlamıştır. Bu sözler uslûbların başında cereyan etmektedirki bunlar, özgürlük, yurt, ulus, anayasa ve insanlık gibi ve bu anlamlara benzer ve toplumun işleri ve ahvaline, insanların sıfatları ve efallerine veya zamanın nesnelerine ve insanlarına ait sözler, onlarla ilgili kelimelerdir ki bunlar zamandan öğrendiğim, tecrübelerden edindiğim, kalıplarla idrâk ettiğim ve arapça uslûbu üzerine yazıp süslediğim hikmetleri kapsar, onunla kaynaşır".

Şevki İspanya'da sürgünde iken yurda karşı duyduğu derin manaları ve sevgileri şöylece yansıtıyordu:

« اَلْوَطَنُ مَوْضِعُ الْمِيلَادِ ..... وَطَرِيقُ الْمَجْدِ وَمَرْكَبُهُ »

="Vatan doğum yeridir. Gönül arzularının toplandığı çevredir. Babaların ve ataların yatağıdır. Küçük dünyadır. Öbür dünyanın eşiğidir. Hem miras kalmış hem de varistir. O, ekenden ekene dolaşır. Yapıcının müessisidir ve meyva toplayıcı için dikicidir. Fanilerden kalıp yaşayandır. Ay ve güneşin tutulmalarına kadar ve bu toprağın devrandan durmasına dek bu böyledir. O, pervaneyi döndüren ilk havadır. İki ele değen ilk topraktır. Göze dolan ilk güneş ışınıdır. O, çocukluğun koşup oynadığı yer ve mahaldir. O, gençliğin gelini ve alayıdır. Rızkın arandığı yer ve matlabıdır. O, dehânın semiası ve yıldızıdır. Ululuk ve şerefin yolu ve bineğidir".

Şevki'nin hakkında yapılan tenkidler:

Şevki, dev münekkidler karşısında kaderiyle başbaşa kalmıştır. Fakat hiç bir zaman azminden caymamış, ümitsizliğe düşmemiştir. Buraya kadar yazılanların umumiyeti göz önünde tutulacak olursa Şevki, nâsir olmaktan fazla bir şair olarak yaratılmıştır. Sanatının temelini teşkil eden yönler ise musikisi, geniş hayali, kültürü, beyan ve fesahatı olmuştur. O, eski şair ve ediplerin izlerinden yürüdüğü gibi batıdan da çok etkilenmiştir.

Şairin eskilerden etkilenmiş olduğu açıktır. Yeni manalar vererek bunlardan bazı beyitler aldığı da görülmüştür. Meselâ:

(إذا سار فيه سارت الناس خلفه وشدت مغاوير الملوك ركائبه)

="O orada yürürse halk ta arkasından gider. Kıralların kodamanları, onun özengilerini hazırlar" diyen beytini şair Al-Farazdak'ın:

«ترى الناس ما سرنا يسيرون خلفنا
وإن نحن أومأنا إلى الناس وقفوا»

="Biz yürüdükçe arkamızdan halkın yürüdüğünü görürsün, eğer halka işaret edersek durur" diyen beytinden almıştır. Ayni zamanda Türk süvarilerini vasfederken:

«كما ولدتم على أعرافها ولدت
في ساحة الحرب لا في باحة الرحب»

="Siz onların yeleleri üzerinde doğduğunuz gibi onlar da refah sahasında değil harp meydanında doğmuşlardır" diyen beytini Al-Mutenebbî'nin

«وكأنها نتجت قياماً تحتهم وكأنهم ولدوا على صهواتها»

="Bu atlar, sanki binilmiş ayakta ve kahramanlar da üzerlerinde oldukları halde doğmuşlardır" diyen beytinden almıştır. İstanbul Boğazını vazfeden güzel kasidesinde:

«على أي الجنان بنا تمر؟! وفي أي الحدائق تستقر؟!
رويداً أيها الفلك الأبر بلغت بنا الربوع فأنت حر»

="Bizi hangi güzel bahçelere uğrayarak götürüyorsun? ve hangilerinde demirleyeceksin? / Yavaş yüz ey temkinli gemi! Bu yerlere bizi getirdin,

artık serbestsin sen." diye başlayan beyitlerini Abu Nuvas'ın Halife Muhammed Al-Amini öven

«وَ إذَا الْمَطِيُّ بِنَا بَلَغْنَ مُحَمَّداً فَظُهُورُهُنَّ عَلَى الرِّجَالِ حَرَامُ»

="Bu binekler bizi Halife Muhammed Al-Amin'e ulaştırırlarsa bir daha onların sırtları adamlara haramdır" diyen beytinden almıştır.

Lâfızlarında görünen ve tenkîde konu olan başka bir nokta da, makamın matlubuna rağmen, sert söz kullanılması gereken yerde **rikkati**, kulağa **yumuşak** gelen sözü tercih etmiş olmasıdır. Meselâ ünlü İstiklâl Mücâdelesinde Başkumandan Mustafa Kemal'in Yunanlılara karşı kazanmış olduğu tarihî zafer hakkında yazdığı bir parçayı şu matla'la başlamıştır:

«اَللّٰهُ أَكْبَرْ! كَمْ فِي الْفَتْحِ مِنْ عَجَبٍ
يَا خَالِدَ التُّرْكِ جَدِّدْ خَالِدَ الْعَرَبِ»

="Allahuekber! Fetihte ne büyük hikmetler var, ey Türk Halid'i, ihya et Arab Halid'ini!".

Münekkidler, özellikle Abbas Al-Akkâd, bu şiirin Şevki gibi büyük bir şaire asla yakışmayacak şekilde daha çok tasavvufa yakışan bir dille başlanmış olmasını belirttikten sonra askeri funûn ve taktiğin büyük hocası ve kendisinden kat kat üstün bir düşmana meydan okuyarak muazzam bir zafer kazanan bir kumandanı harp makamına münasib sert sözlerle vasf edeceği yerde tasavvufî kelime kullanması ve diğer bakımdan onu, henüz ilk şerait altında çok ilkel silahlarla mücehhez bir arab bedevisi olan Halid-ubnu-l-Velîd ile mukayese etmesi bu askerî fenne hürmetsizlik[33] ve Türk Halid'inin askerî fen ve dehâsına hakaret demişlerdir.

İki kumandanı biribirine benzetmek hususunda Şevki'nin zihininde bulunan ana mana, yalnız tarihe işaret etmek ve vakaları, isimleri ve münasebetleri anmaktan başka bir şey değildir. Çünkü Şevki gibi kültürü geniş bir şairin gerek askerî funûn ve taktik ve gerek dehâ bakımından Türk Halid'inin Arab Halid'ine çok daha üstün olduğuna kani bulunmasında asla şüphe götürür bir taraf yoktur. O, tenasübü muhafaza etmek üzere, bu mukayesesi ile yalnız hadiselere işaret etmek istemiştir; zira her iki olayda düşmanlardan alınan topraklar, çetin bir mücâdele sonucu alınmıştır. Mukayese özellikle her ikisinin de, aradaki oranı muhafaza etmek suretiyle, muazzam techizatlı düşman karşısında bir avuç denecek kadar az fakat yurdu uğurunda son derece

33) Prof. Abbas Hasan : «الْمُتَنَبِّي وَ شَوْقِي» sayfa 163/164.

fedakâr ve sarsılmaz imanlı mücahit bir ordunun başında bulunmuş olmaları bakımından yapılmıştır.

Şevki, eski ile yeni arasında orta tutumlu olmayı tercih eden bir şairdi. Onun bu görüşünün müdafaa eden haftalık (UKKAZ) dergisinde bir yazı çıkması üzerine yeniler, bilhassa doğunun ünlü edibi ve sert tenkitçisi, 1965 lerde ölen, Abbas Mahmud Al-Akkâd, Şevki'yi parmağına dolamış, şairin Osman Galib, Mustafa Kâmil ve Prenses Fatma hakkındaki mersiyelerini ele alarak eski şiir taklidini yermiş, Şevki'yi hayatında olduğu kadar ölümünden sonra da bilhassa şiirde duygusuzluk ve samimiyetsizlikle suçlandırarak tenkîd etmiştir. Yenilerin onu, modası geçmiş klâsik arab zevkinin peşinde koşuyor diye tanıtmalarına karşılık şairin halk arasında şiirlerinin kolaylıkla yayılması, rakiplerini çileden çıkarmış ve şairi gençliğe musallat olan ve yıkılması gereken bir belâ-i azîm saymışlardır.

Al-Akkâd, Şevki'nin Osman Galib hakkında yazdığı mersiyeyi örnek olarak almış ve şiirinde asla duyuş ve samimiyet yok demiştir. (ضَجَّتْ لِمَصْرَعِ غَالِبٍ فِي الْأَرْضِ مَمْلَكَةُ النَّبَاتِ) "Galib'in ölümüne dünyada bitki alemi bağırıp isyan etti" diyen beytini tenkîd ederken "Şevki'nin bütün özelliği, eskileri taklîd etmek ve şiire parlaklık sağlayarak meharetle yazmaktan ibarettir. Burada şair hüzün ödevini kendi üzerine almadan o ve benzeri duyguları bazan çiçeklerin, bazan bulutların, bazan da başka şeylerin üzerine yükletmiştir. « مَمْلَكَةُ النَّبَاتِ » böyle dedi. Bakalım pamuk, buğday, arpa, soğan, prasa ve acûr daha neler dedi?!' [34] diye alay etmiş, sonra da şairin şiirlerini benimseyenlere dönerek şayet sizin de edebî zevkiniz bozuk olmasa idi bu gibi şiirleri iyi karşılamazdınız demiştir.[35]

Abbas Mahmud Al-Akkâd, Şevki Mısırlılaşmış bir Türktür, dolayısı ile şiirindeki şahsiyeti ve duyuşu, hakikî bir tabir olarak çıkmamıştır[36] demekle onun bir derece yabancı şair olduğuna, saray esîri olduğuna ve çevresinde yetiştiğine tarizan işarette bulunmuştur.

Filvaki Şevki'nin bu sıfatları, onun sanat için yaşamış olmasına asla bir engel olmadığı kendisine bizzat arab dünyasınca verilen lakabtan anlaşılmaktadır. Abbas Al-Akkâd, meseleyi ilimden fazla daha çok ihtirasa dökmüştür. Bir şairin yazdığı bir veya bazı beyitlerinde başarısız olması onun kasidesinin

34) Dr. Abdulhay Diyâb: « عَبَّاس العَقَّاد نَاقِداً » sayfa 634–1966.

35) Ayni kaynak,

36) Aynı kaynak,

tümünde muvaffak olmamasını göstermez. Bu hususta arab doğusunun edebiyat ve tenkîd umdesi Prof. Dr. Taha Hüseyin şöyle diyor: "Abu Temmâm, Al-Buhturî ve Al-Mutenebbi'yi yeren münekkitlerin düştükleri en büyük hatâ, hiç birinin kasideyi bir bütün olarak ele almamasıdır. Onlar, Abu Temmâm, Al-Mutenebbî ve Al-Buhturî'nin en güzel kasidelerini okusalar bile ona umumî bakış bakmazlar, lâfızlarının, mana ve uslûblarının nasıl doğru kullanıldığını nazar itibara almazlar, fakat bir veya iki beyit üzerinde durarak şair burada teşbihinde başarılı olmuş mudur, olmamış mıdır? İfadesinde muvaffak mıdır, değil midir? gibi hususlara bakarlar. Halbuki biz tenkidi şimdi öyle mutalaa etmeyiz" der.[37]

Memleketin resmi dili olan arapçaya tam manasiyle vakıf olan Ahmed Şevki'nin Mısır Sarayınca eserleri anlaşılmıştır, fakat Türkler ve diğer milletler için yazdıklarını onlar tarafından okunması gayesiyle yazmaktan fazla içten gelen hakikî ve samimî duyguları ifade etmek için yazmış olduğunda şüphe yoktur; zira ne Türk Halkı ne Sultan Abdulhamid ne de Başkumandan Mustafa Kemal arapça bilmiyorlardı, fakat o onlara çok samimî şiirler yazmıştır. Nitekim arab edebiyatında ve özellikle onun altın devri sayılan Abbasî Devrinde kan itibarıyle Şevki durumunda bulunanlar, gerek müsbet ve dini ilimler gerek sanat zaviyelerinden yaptıkları büyük hizmetler vardır. Her birinin kendi ruhuyle mütecânis bir hakikî duyuşu vardı. İşte Şevki de yeni çağda onlardan biri idi.

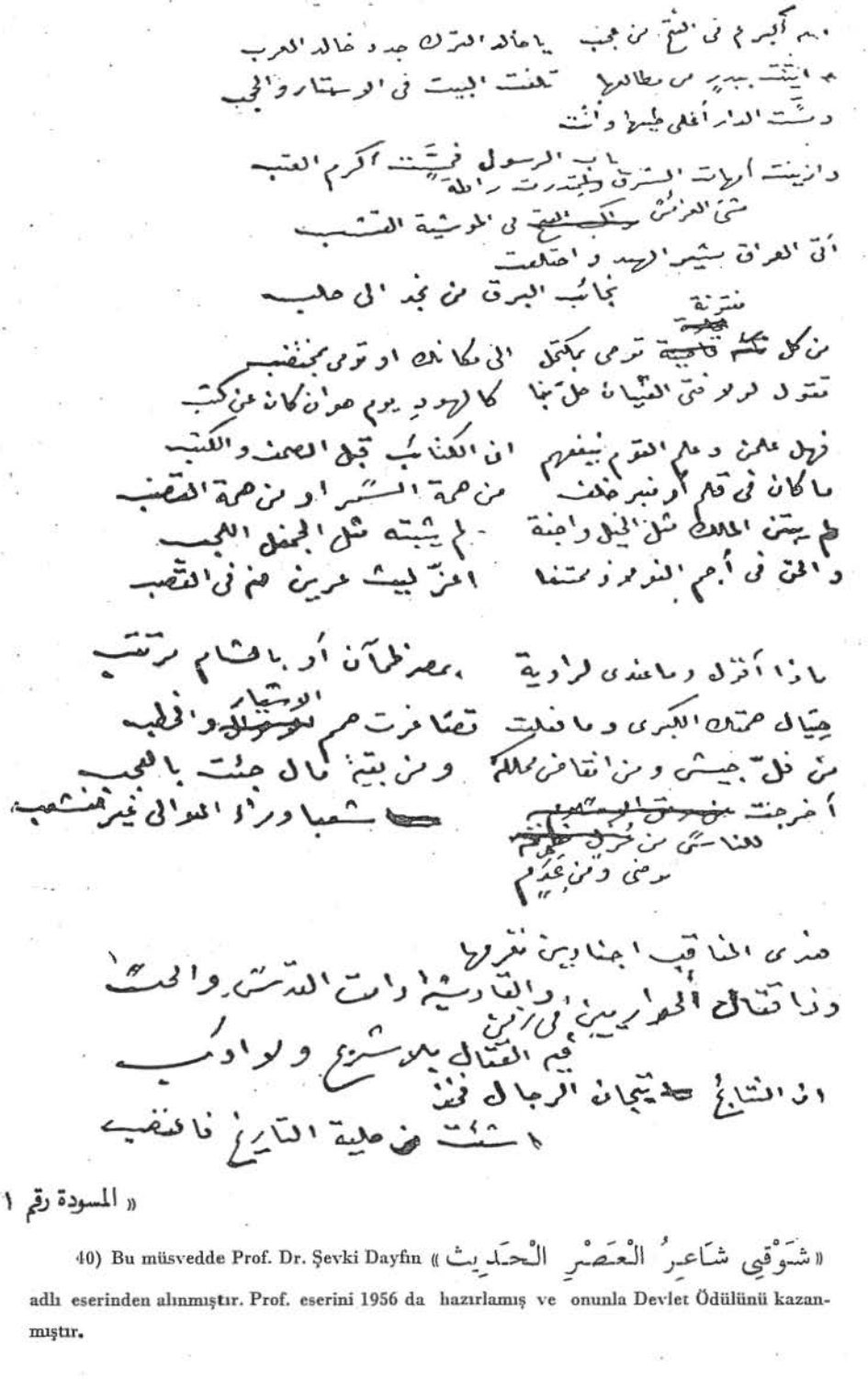
Prof. Dr. Taha Hüseyin tenkidlerinde daha insaflıca davranmış ve "dünyada Şevki, gözlerini mevcudata açtı, göklere kaldırdı, orada birdenbire temiz sanatı, lirizmi ve temsili gördü ve ömrünün kalan kısmını lirik ve temsilî şiirlere hasretti. Hiç şüphe yokki Şevki, lirik şiirde üstün bir başarı sağladı, fakat temsilî şiire gelince istenen derecede başarılı olamadı; zira temsilî şiir aceleye gelemez, onun üzerine dolu dizgin gidilemez, bu nevi şiir, gençliğe, mutalâaya ve çok okumaya ihtiyaç gösteren bir sanattır, halbuki onun temsilî şiilrerinde canlılık noksanlığı var" demektedir [38].

Abbas Al-Akkâd'ın Şevki'yi ezici gayeli ihtirasları, 1957 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte (Şevki'nin şairliği terazide) [39] başlıklı bir yazısında bir edibin edebiyatın yenileştirilme hareketindeki müsbet rolünü ve taklîd edebiyatında da olumsuz rolünü belirterek Şevki'nin eskilerle yeniler arasında

37) Prof. Dr. Taha Hüseyin, « مِنْ حَدِيثِ الشِّعْرِ وَ النَّثْرِ » sayfa178–1936.

38) Prof. Dr. Taha Hüseyin : « حَافِظ و شَوْقِي » sayfa 221–1966.

39) « مَجَلَّةُ الْهِلَالِ » dergisi, sayfa 8,Ekim 1957.

« المسودة رقم ١ »

40) Bu müsvedde Prof. Dr. Şevki Dayfın « شَوْقِي شَاعِرُ الْعَصْرِ الْحَدِيث » adlı eserinden alınmıştır. Prof. eserini 1956 da hazırlamış ve onunla Devlet Ödülünü kazanmıştır.

beliren okulun önderi olduğunu itiraf etmekle bir derece de olsa insaf buyurmuştur.

Her tenkîd fırtınası karşısında sebat eden Şevki, münekkidlerin tenkidlerinden de faydalanmayı başarmıştır. Bu tenkidler, onun kendi şiir sanatında büyük titizlikle ilerlemesine, zekâsını daha keskin, dehâsını daha kuvvetli bir şekilde kullanmasına yol açmıştır. Zekâsının keskinliğine ve hafızasının kuvvetine bir delil olmak üzere İstiklâl Mücâdelesi Başkumandanı Gazi Mustafa Kemal'i ve Türk Milletini düşmanlara karşı överek yazdığı şiirin 18 beytini havi bulunan, yukarıda 258 nci sayfadaki, müsveddede yalnız altı yedi kadar kelimeyi silip tadil etmekle yetinmiş olması, şiirdeki tabiî ve muazzam kabiliyetini takdire kâfidir.

Son hüküm olarak Şevki, mevhibeler ve dehâ sahibi, yenilik taraftarı olan bir şairdi. Bütün arab alemi bu büyük şaire « أَمِيرُ الشُّعَرَاء » = Emîr-uş-Şuara' " payesini vermek için hazırlanırken toplantıyı tertiplemekle görevli edipler komisyonu halka şöyle sesleniyordu:

"... **Ey Arab evlatları! Şevki'nin yarattıkları yalnız Mısır'a munhasır değildir. O, bütün arablığın malıdır. Dehâsı, her kesin hakkı ise onu takdir etmek de herkesin borcudur... Şevki'ye karşı takdirlerimizi sunmak için tertiplenecek büyük toplantı ayni zamanda hem Şevki'ye hem de Arab Edebiyatına layık bir şekilde yapılmasının icab ettiğini belirtiriz".**[41]

III – Ahmet Sevki'nin Eserleri

Şair Ahmed Şevki, kendisinden beklendiği gibi pek çok eser vermiştir. Yazımızın içinde her ne kadar yer yer bunlara işaret etmiş isek de burada toplu olarak göstermeyi faydalı bulduk. Bunlardan en önemlisi (الشَّوْقِيَات = Aş-Şavkiyyat) adındaki dört ciltlik divanıdır. Sonradan muaddel birinci cildi, ilk defa 1898 de basılmıştır, başlıca siyaset, tarih, ictimaiyyat ve diğer konulara ait şiirleri kapsar. İkinci cildi, vasıf ve gazellerini ihtiva eder. Üçüncü cildi mersiyelerini ve dördüncüsü ise muhtelif konularla beraber didaktik şiirlerini içine alır.

(دُوَلُ الْعَرَبِ وعُظَمَاءُ الإِسْلاَم = Arab Devletleri ve İslâm Büyükleri) adlı eseri, ölümünden sonra basılmıştır. Bu eser, İslâm tarihi ve İslâm büyüklerine matuf olarak yazılan şiirlerini kapsar.

41) Prof. Abbas Hasan: « اَلْمُتَنَبِّي و شَوْقِي » sayfa 361–1964.

1929–1932 yılları arasında sekiz temsîl hikâyesi yazmıştır. Bunların altısı dram, ikisi ise komedi mahiyetindedir. Altıdan üçünü teşkil eden (كِلِيُوبَاتْرَا Kleopatra, قَنْبِيز Kambîz ve عَلِى بَك الْكَبِير Ali Bey Al-Kabîr) dramları, millî duygu ve (مَجْنُونُ لَيْلَى = Mecnûn Leylâ, عَنْتَرَة = Antere ve «أَمِيرَةُ الْأَنْدَلُس» = Emîret-ul-Endelüs) İslâm ve arab duygusu altında yazılmıştır. Komedileri (اَلسِّتُّ الْهُدَى = As-Sitt-ul-Hudâ ve اَلْبَخِيلَةُ = Al- Bahîle) adlı eserleridir.

Nesirlerine gelince 1897 de Azra-ul-Hind eserini, 1898 de Ladyas'ı ve konusu İran kıralı Sabur'un hayatından alınan ve içinde diğerlerine nazaran daha az seci' kullanılan Varakat-ul-Âs eserleri vardır. Nesirleri, 1932 yılında (أَسْوَاقُ الذَّهَب = Asvak-uz-Zahab) adlı kitabında toplanmıştır.

Yazımı burada böylece kapatırken araştırmamı gözden geçirip tevcihatlarını esirgememek lûtfunda bulunan K. Ş. D. Arapça Kürsüsü başı değerli Doçent Dr. Şevkiye hanımefendiye derin teşekkürlerimi sunarım.

Transkripsiyon

"Doğu Dilleri" dergisinde, Arapça, Farsça ve Urdu dilindeki metinlerin transkripsiyonlarında İslâm Ansiklopedisinde uygulanan sisteme uyulur. Çince ve Sanskrit metinlerin transkripsiyonundaki özellikler ise aşağıda gösterilmiştir:

Çince için (Giles'in):

A	=	A	P	=	B
Ai	=	Ay	P'	=	P
Au	=	Av	S	=	Z
Ch	=	C	Sh	=	Ş
Ch'	=	Ç	Ss	=	S
Ê	=	Ö	T	=	D
Hs	=	Hş	T'	=	T
İ	=	İ	Ts	=	Dz
J	=	J	Ts'	=	Ts
K	=	G	Tz	=	Dz
K'	=	K	Tz'	=	Tz
O	=	O	W	=	V
OU	=	OV	Y	=	Y

Sanskrit için :

Uzatma işareti : –
Sesli R : ri
Sesli L : li
Guttural N : ṅ
Palatal N. : ñ
Cerebral'ler : ṭa ṭha ḍa ḍha ṇa sha la
Anusvāra : ṃ
Anunāsika : ~
Visarga : ḥ